ՅՈՅՍ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒ 17 ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

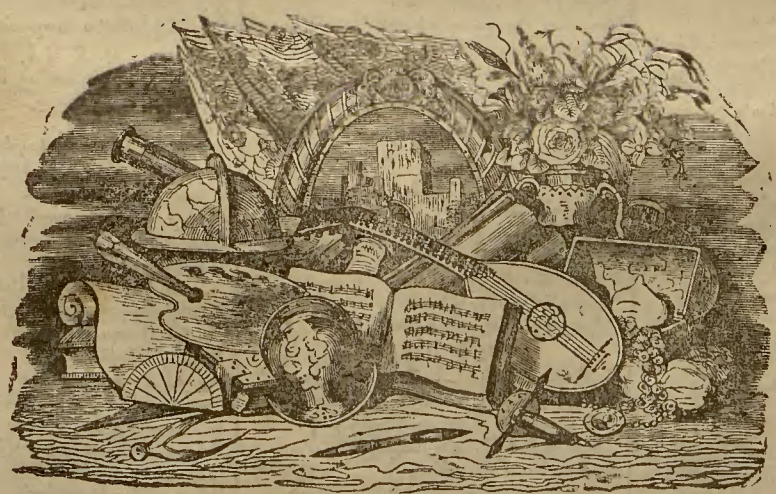

ՅԱՐՄԱՇ
ԻՏՊԱՐԱՆԻ ՀԱՐԻՒԱՓԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔԱՅ
1865– ՈՒՅԺԵ

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ*

Ե. Տ. Պօղոս Ա. Արքեպիսկոպոս Պատրիարք Կ. Պոլսոյ։ « 3 օրինակ »
Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Պրուսայի
Տ. Իսահակ Արքեպիսկոպոս . փոխանորդ Ա. Երուսաղէմայ
Տ. Ներսէս Արքեպիսկոպոս Վարժապետական

Ա Ս Ա Ր Լ Ո Ւ Խ

Տ. Յովհաննէս Քահանայ
Յարութիւն Տ. Մկրտիչեան

Ա Տ Ա Ե Ա Ջ Ա Ր

Տ. Անդրէաս Քահանայ
Տ. Նիկողոս Քահանայ
Աղէքսանդր Կիւմիւշեան
Անանիա Ազգրեան
Անդրանիկ Խնտամեան « Պօլս »
Առաքել Ներկարարեան
Աստուածատուր Տ. Յ. Մաղաքեանց
Արսէն Մխիթեան
Մ. Բարսեղ Ֆէնէռճեանց
Գարեգին Նիկողոսեան « Պօլս »
Գրիգոր Թօխթօխեան
Տ. Յ. Գ. Գաւաշճեանեան
Դպրոց Ս. Հրեշտակապետի
Դպրոց Ս. Կարապետի
Դպրոց Ս. Սահակեանոցի
Եփրեմ Ս. Վարժապետեան
Թագուր Ուռումծլեան
Թագարան Ընթերցասիրաց
Կրպա Գրամենեան : Կրպա Գահեան
Զարեհ Համբարձում Մելտոնեան
Մատաթիա և Մ. Մկրտիչ Ագմանեան
Մարտիրոս Հէքիմեան
Մեսրոպ Տ. Գէորգեան
Մ. Մինաս Մ. Եղիայեան
Յարութիւն Մ. Մինաս Նալբանդեան
Մինասեան Մ. Ս Գալիկեան
Յակոբ Զիլինկիրեան
Մ. Յարութիւն Տայլէրեան
Յարութիւն Երամեան
Յարութիւն Թումայեան « Նկմդիք »
Մ. Յովսէփ Տիմիճեան
Յովհաննէս Աքթապաեան
Յովհաննէս Մարտիրոս Զընարեան
Յովհաննէս Ներկարար Պօղոսեան
Յովհաննէս Պէյղամ Ֆէնէրճեան
Ի. Յովհաննէս Փանջուկեան
Յովհաննէս Տ . Մկրտչեան
Մ. Պետրոս Մ. Սամուէլեան
Պօղոս Նշխէյեան
Մ. Սահակ Տ. Յակոբեանեան
Սարգիս Նէմզիեան
Մ. Սարգիս Թառիկեան
Մ. Սարգիս Մ. Բարսեղեան
Մ. Սիրական Փափազեան
Յակոբ Թօմպուլեան
Մ. Յակոբ Բարմաքսըզեան
Յակոբ Փափազեան « Նախիջևանցի »
Մ. Վարդերես Թօփուզեան
Տիգրան Մ. Սարգիս Գալիկեան
Քերովբէ Բ. Նալբանդեան

Ա Ր Ա Բ Կ Ե Ր

Մինաս Մ . Յակոբ Թաշճեան

Ա Ր Մ Ա Շ

Տ. Կարապետ Քահանայ
Տ. Յակոբ Քահանայ
Ահարոն Յ. Մալխասեանց
Մ. Գրիգոր Ալվազեան
Կարապետ Յ. Թումասեան
Համբարձում Գ. Գալբիկեան
Մինաս Յ. Յատմաղլեան
Մկրտիչ Գարագաշեան
Յակոբ Մ. Հայրապետեան
Յարութիւն Փիլիկեան
Մ. Յարութիւն Մ. Սահակեան
Յարութիւն Երկաթագործ
Մ. Յովհաննէս Սափրիչ
Նալբանդեան Յովակիմ Թէքէռճեան
Ներսէս Պ. Վարժապետեան
Սարգիս Ակր . Թօզլաքեան

Ա Ր Ս Լ Ա Ն Պ Ե Կ

Տ. Մարտիրոս Տ. Յովակիմ Քահանայք
Խաչատուր Վարժապետ Թորոսեան
Խաչիկ Կակաբեան
Կարապետ Պէքէրեան
Մկրտիչ Տ. Կարապետեան
Մ. Սարգիս Մ. Ալիքսանեան

Բ Ա Բ Ե Ր Դ

Տ. Գրիգոր Ս. Արքեպիսկոպոս

Ե Ա Լ Ա Խ Տ Ե Ր Է

Տ . Մկրտչեան Քահանայ
Դպրոց

Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Ե Մ

Տ. Տ. Նայիլ Ս. Արքեպիսկոպոս Պատրիարք Ս . Երուսաղէմի ։
Թանգարան Ս. Յակոբու վանայ

Զ Մ Ի Ւ Ի Ն Ի Ա

Տ. Յակոբ Քահանայ Պալապանեան
Ադամ Մ . Ս. Ղազարեան
Գրիգոր Զիլինկիրեան
Հայրապետ Շահվէրդիեան
Ղուկաս Պալթազարեան
Յարութիւն Զիլինճիճեան
Նուպար Գազտաղլեան
Սահակ Յովհաննէս Տէտէեան
Վրթանէս Կիւրեղեան

Թ Ա Մ Լ Ը Խ

Տ. Սահակ Քահանայ

Թ Ի Ւ Ր Ք Մ Է Ն

Դպրոց

Խ Ա Ս Կ Ա Լ

Տ. Արսէն Քահանայ
Եսայի Վարդանեան
Ղազարոս Մ. Զալբեկեան
Սիմոն Մ. Սիմոնեան
Վարդերես Թաշճի
Փիլիպպոս Մարտիրոսեան

Կ Ա Բ Ի Ն

Տ. Յարութիւն Ս. Արքեպիսկոպոս
Տ. Գրիգոր Տ. Մ. Բագրատունի
Ընթերցարան Արշարունեանց ընկ .
Յարութիւն Ա. Վէնէվիւղեան
Յարութիւն Մուշեղեան
Սարգիս Էֆէնտի Խ. Էնֆէկէճեան

Կ Ի Մ Լ Ի Ջ Ի Ա

Յովհաննէս և Վարդան Էքմէքճի Գէորգեան

Կ Ի Ց Վ Ի Մ Ի Զ Ա Գ Ի Ր Ք

Առաքել Յ. Մ. Երամեան
Բարսեղ Մ. Մարտիկեան
Գրիգոր Տ. Եփրեմեան
Եփրեմ Գ . Տ. Պօղոսեանց
Խաչատուր Յ. Տօնիկեանց
Խաչատուր Մ. Հ. Քացախեանց
Կարապետ Յ. Էլմասեանց
Կարապետ Պղնձագործ Ասատուրեան
Կարապետ Ս. Քէլէկեանց
Համբարձում Գ.Աթանասեանց
Համբարձում Յ. Հովհաննէս
Ղազարոս Մ. Սահակեանց
Մարտիրոս Մ. Ս. Ագամեանց
Մխիթար Գ. Գալֆայեանց
Մկրտիչ Կ. Զալբեկեանց
Մկրտիչ Յ. Թապաւտպիեան
Յակոբ Պատուելի Պէյլէրեանց
Յակոբ Մ. Կէլէսեանց
Մ. Յակոբ Քերոբէանց
Յարութիւն Երամեանց
Յարութիւն Մ. Պօյաճեանց
Յովակիմ Պղնձագործ Ներկիզեանց
Յովակիմ Յ. Տէբուէրեանց
Յովակիմ Մ. Գ. Ներկիզեանց
Յովհաննէս Խ. Քացախեանց
Յովհաննէս Գ. Եղիկեանց
Յովհաննէս Թ. Կըլտրկիլեան
Յովհաննէս Յ. Զալբեկեան
Նշան Պղնձագործ Նալբանդեան
Պետրոսիկ Պ. Մ. Երամեանց
Պօղոս Համբարձում Պէյլէրեան
Սարգիս Յ. Ախախեան
Սարգիս Մ. Մ. Քացախճի
Սերոբէ Կ. Տօնիկեանց
Սերոբէ Յ. Էլմասեան

Կ Ի Օ Լ Բ Ա Զ Ա Ր

Խաչատուր Թիւթիւնճիու Յակոբեան

Կ Ե Օ Լ Տ Ա Գ

Դպրոց

Կ Ի Ւ Ր Ի Լ Ի Ե

Տ. Պօղոս Քահանայ
Դպրոց
Մ. Համբարձում
Մ. Յովհաննէս Նալբանդեան

Կ. Պ Օ Լ Ի Ս

Ալիքսան Վարդապետ Ունճեան
Ահարոն Վ. Մխլատ
Բարթուղիմէոս Վ.
Գարեգին Վ. Թաթարեան
Կարապետ Վ. Պատրիարքական փոխ .
Մկրտիչ Վ. Խրիմեան
Յակոբ Վ. Գաւազանակիր
Սիմէոն Վ. Սկիզբեան
Ստեփան Վ.
Տ. Յակոբ Քահանայ Իւսկիւտարցի
Տ. Փիլիպպոս Քահանայ Սամանթայցի
Անձն. Սանուց Ընկ .
Ասատիկ Շիրինեան
Արշակ Յակոբեան
Բարունակ Վէյ Գրիգորեան
Մ. Բառնիկ Սէֆէրեան
Գէորգ Ամիրայ Փափազեան
Գէորգ Յակոբեան
Գէորգ Պէյ Երամեան
Գրիգոր Այճաթճեան
Կարապետ Ամիրայ Պալեան
Կարապետ Խէթիճեան
Կարապետ Յ. Փանոսեան
Կարապետ Դ. Տագէսեան
Համբարձում Այճաճեան
Հայրապետ Յովհաննիսեան ։
Ղազար Գալէնտէրեան
Ճանիկ Արամեան
Մանկասար Շալճի
Մանուկ Պարոնեան
Մատթէոս Պէյլիկճեան

---

*Կինդրուի Արգոյ Գործակալներէն որ ցուցակս դուրս մնացած բաժանորդաց անուններն օր յառաջ հաղորդեն։

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒ 17 1865 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տ. Տ. ՊՕՂՈՍԻ

ԱՌԱՔԵԼԱՇՆՈՐՀ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՆՈՐՈԳ ՀԻՄՆԱԴՐԻ ՁԱՐԹԱՓԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆԱՑ

ԵՒ ԲԱԶՄԵՐԱԽՏ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՀ ՓԱՂԱՓԱՑ

ԳՐՈՒՍԱՑԻ ԵՒ ՆԻԿՈՄԻԴԵԱՑ . 10

Շարունակութիւն և վերջ Տես Թիւ 16

Այսպէս ահա երեքամեայ միջոցին մէջ անթերի աւարտեցաւ ո՛չ միայն եկեղեցին, այլ և միաբանութեան և ուխտաւորաց պատապելու չափ սենեակներ ալ։ Սակայն որպէս թէ հերիք չըլլալով իր կրած վիշտերը, նոր փորձութիւն մ՚ալ յարոյց սկզբնաչար թշնամին երանելի Ծերունւոյն վրայ։ Աստուածարու տաճիկներն բարձրագոյն դուռն գիր կուտան, որպէս թէ Հայերն Ռուսաց կրօնակից ըլլալով, անոնց թելադրութեամբն ու ծախքով Աբմաշ եկեղեցի չ՚ենելու պատրուակաւ բերդ եւ զինատնոց չինած, եւ ամեն պատերազմական մթերքներով եւ զէնքերով լեցուցած ըլլան, որպէս զի Ռուսի բանակն այս

կողմերն հասած առեն Հայերն ղէնք առնեն տաճկաց դէմ, եւ նեղը մնացած առեն մէջը պատսպարուին։ Կըրակ կարեցաւ Դուռը, եւ բարձրաստիճան նախարարի մը ձեռք հրովարտակ մը տալով խրկեց քննութեան, հրաման ընելով որ եթէ ըսածներն ստուգուի՝ ի հիմանց կործանեն, եւ առաջնորդն իւր գործակից իշխաններովն Պօլիս իջեցունեն։ Յանկարծ եկաւ մարդը և ուղղակի եկեղեցւոյ դրան առջեւ՝ իւր պաշպաշոնէից տեղ պատրաստել տալով նստեցաւ, չընդունեց այն պատիւն ու մեծարանքն անգամ՝ զոր կմատուցանէր Փոխանորդ Տ. Սահակիանոս Եպիսկոպոսն՝ իւր սենեակը սուրճ խմելու եւ պատրաստակ սենեկի մէջ հանդչելու հրաւիրելով։ Եկեղեցւոյ բանալին հարցուց՝ առանց պատճառն իմացնելու բանալ տուաւ, ներս մտաւ, որոնեց վիճակը, եւ ամեն կողմ ամեն տեղ մանրամասն խուզարկութիւններ ըրաւ, և երդած ամբաստանութեան վերաբերեալ բնաւ հետք կամ նշան մը չտեսնելով՝ «բահի՛ պ, ըսաւ փոխանորդ եպիսկոպոսին, տիւշման չերինէ ուղրամքչօրնըզ, ֆազալի թէէօխուֆ իմմէյին, ինչալլահ քարուչուա իչին ապըները անղլատըզ՝ հիչ պէր քէտեր կէօրմէսինիզ»։

Շատ լաւ յուսադրութիւն, մեծմեծ խիթարութիւն. և իւր արդարասիրութիւնը մեծ չնորհակալութեան արժանի. սակայն իւր գալն ու երթալը թէպէտ անվնաս, բայց այն ժամանակուայ ըստակին հաշուով քառասուն և հինգ հազար դուրուչի նստաւ. որ այժմեան դրամով յանձնառու եղաւ այս կարեւոր և օգտակար պաշտօնին Տ. Սահակիանոս Եպիսկոպոս Աւագնորդական փոխանորդ-վիճակին, և վանահայր տումարակալ վանայ նոյն տարւոյն. որ անմիջապէս կրցաւ Քերականութեան արուեստն անձամբ աւանդել միաբանից և դիւղի տղոց դասերուն հասած առեն Հայերն ղէնք առնեն տաճկաց դէմ, եւ նեղը մնացած առեն մէջը պատսպարուին։ Կըրակ կարեցաւ Դուռը, եւ բարձրաստիճան նախարարի մը ձեռք հրովարտակ մը տալով խրկեց քննութեան, հրաման ընելով որ եթէ ըսածներն ստուգուի՝ ի հիմանց կործանեն, եւ առաջնորդն իւր գործակից իշխաններովն Պօլիս իջեցունեն։ Յանկարծ եկաւ մարդը և ուղղակի եկեղեցւոյ դրան առջեւ՝ իւր պաշպաշոնէից տեղ պատրաստել տալով նստեցաւ, չընդունեց այն պատիւն ու մեծարանքն անգամ՝ զոր կմատուցանէր Փոխանորդ Տ. Սահակիանոս Եպիսկոպոսն՝ իւր սենեակը սուրճ խմելու եւ պատրաստակ սենեկի մէջ հանդչելու հրաւիրելով։ Եկեղեցւոյ բանալին հարցուց՝ առանց պատճառն իմացնելու բանալ տուաւ, ներս մտաւ, որոնեց վիճակը, եւ ամեն կողմ ամեն տեղ մանրամասն խուզարկութիւններ ըրաւ, և երդած ամբաստանութեան վերաբերեալ բնաւ հետք կամ նշան մը չտեսնելով՝ «բահի՛ պ, ըսաւ փոխանորդ եպիսկոպոսին, տիւշման չերինէ ուղրամքչօրնըզ, ֆազալի թէէօխուֆ իմմէյին, ինչալլահ քարուչուա իչին ապըները անղլատըզ՝ հիչ պէր քէտեր կէօրմէսինիզ»։

Շատ լաւ յուսադրութիւն, մեծմեծ խիթարութիւն. և իւր արդարասիրութիւնը մեծ չնորհակալութեան արժանի. սակայն իւր գալն ու երթալը թէպէտ անվնաս, բայց այն ժամանակուայ ըստակին հաշուով քառասուն և հինգ հազար դուրուչի նստաւ. որ այժմեան դրամով յանձնառու եղաւ այս կարեւոր և օգտակար պաշտօնին Տ. Սահակիանոս Եպիսկոպոս Աւագնորդական փոխանորդ-վիճակին, և վանահայր տումարակալ վանայ նոյն տարւոյն. որ անմիջապէս կրցաւ Քերականութեան արուեստն անձամբ աւանդել միաբանից և դիւղի տղոց դասերուն

սիարաբութիւնն ալ այնպիսի փորձառու ծերոյ մը յանձնէր՝ որ աշխարհական կեանս ուրացութեամբ՝ աղօթասիրութեամբ և առհոգեւորս ունեցած ջերմեռանդութեամբն ու խոստակրօնութեամբը Աւագ նորդին և իւրեան սիրելի և բոլոր միաբանութեան՝ ալ անմածելի եղած էր։*

Յետագ այ տարին սիրով յանձն առաւ գահապատուութեան պաշտօնին վոխանորդ Տ. Պօղոս վարդապետն, նոյն վոխանորդին ընթացքովը։ այնպէս որ շատերուն յառաջադիմութիւնը տեսնելով երանելին բանական մխիթարուեցաւ։ օրհնեց զանոնք և զոհացաւ զԱստուծոյ։

Կենաց վերջին տարին ալ՝ որ գրեթէ հասակին լրութեան հետ տկարութիւնն ալ հեղհեղեալ կատարեալ բնաւ անձնական հանդիստ չբնակուեց, հոգեւոր տեսչութեան եռանդն անպակաս նոյն միտքով, հօտին անձամբ հսկելէ բնաւ չդադրեցաւ առանց դանցաւորութեան ինչ ժամանակ որ հարկ ըլլար։ կերթայր կհասնէր մոլորուածը մխիթարելու։ Ուսաի փոփոխակի երբեմն ի վանս երբեմն ի Նիկոմիդիա, և երբեմն ի Պուսա կդանուէր։ Հո՛ն էր՝ երբ սովորական տկարութեան մը վերադարձն զգայ և իրեւ ի յայտնութենէ իմացեալ յաստի կենաց հրաժարումը՝ փութայաւ շուտով ի վանս ։ ժամանել։ Յուլիսի վերջն էր՝ երբ հոն հասաւ և ասոնք օր քան դօր զայրանալով՝ թողուց զվշտակիր մարմինն ի մխիթարութիւն սիրեցեալ որդւոց և հոգւով վերացաւ սպասաւ ընդ բարձրութիւն երկնից ի մեսս յաւիտենական կենաց ի վայելս անմահական պատկաց հանդերձելոց առ ի տրիտուր առաքինի նահատակութեանց, յամին 1825 յօդուածոս 5 ի հասակի 74 տարւոյ ի քառասներորդ ամի առաջնորդութեան իւրոյ*։

Անհնարին ոգով պաշարուեցաւ նոքա զամ միաբանութիւնք տխրութիւնը սրտերնուն տիրած ըլլալով կուլային անմխիթար մինչև ցառաւօտ կհեծէին կհառաչէին։ և չէր կարող մէկը միւսին նայիլ առանց զիրեարս ի լաց չարժելոյ։ Եւ պաշտամանն սաղմոսերգութեան կամ ուրիշ ընթերցուածոց մէջ հեկեկանք և հառաչանք անդադար էին։ Ոչ նուաղ կրնք զդածեալ էին և դիւրաւ կարելի ածնաւն պէս խակոյն արտասուալից աչօք հոգւոյն համար Աստուծոյ ողորմութիւնը մաղթելով ձայն տուին միանգամայ աբք և կանայք ծերք և տղայք եկան լեցուեցան Եկեղեցին ուր Սբբոց մարմինը փառաւոր պատգարակի վրայ հանդչեցուցած էր ի տես ամենեցուն։

Ամենն ալ վերջին անգամ իր ցանկալի դէմքը տեսնելու փափաքով, որ բնաւ մեռելոյ չէր նմանէր, կմօտենային սրբազործ Աչն համբուրելու և փղձկեալ սրտիւ կդառնային։

Հոգին աւանդելուն դիշերօք մարդ հանած էր Տ. Պօղոս փոխանորդ Վարդապետն, ի Նիկոմիդիա Աստաբաշը եւ ուրիշ մերձակայ տեղեր, հասարակաց Հօրն հոգւոյն համար յաւուկ Ս. պատարագ մատուցանելով եկեղեցեաց մէջ պաշտօն կատարելու, եւ հրաւիրել որ կամեցողն հանդուցեալոյն յուղարկաւորութեան։

*Ասիկայ էր Ղուշտասպի ակնաւանեան Մ. Կարապետ՝ որ իւր ծերութեան՝ աչխարհական զբաղմունքներէ ձեռքը քաշած՝ վանքն առանձնացաւ, եւ իրր երեքին տարի Ցաճարին եկեղեցապանութեան հետ մանկավարժութեան պաշտօնն ալ սիրով կատարեց։

*Քառանեւհինգ տարի Պրուսայի աւանձինն եւ տասն եւ հինգ տարի Պրուսայի եւ Նիկոմիդիայ միանգամայն։

ւորութեան հանդիսին ներկայ գտնուի ։

Այս լուրն այս հրաւէրը լսածնուն պէս ոչ միայն երեւելի անձինք այլ եւ հասարակութիւնը մեծաւ բաղմութեամբ ոմանք հետեւակ ոմանք ձիաւոր արտաքսին ի վանս ժամանել, որ դռնէ դերեզմանն չդրած անգամ մ՚ալ փափաքելի կերպարանաց տեսութիւնը վայելեն, և առ նա ունեցած սիրոյ եւ յարգանաց հաւաստիքն՝ այս վերջին նուիրական պարտուց կատարմամբ հաստատեն ։

Եկաւ օրն անցած էր՝ երբ եկան հասին հրաւիրեալք ։ ի ձայն կոչնակի եւ ժամկոչի ժողովեցաւ բաղմութիւնն յեկեղեցի ։ Եկեղեցականք սկսան թաղման կարգը կատարել եւ ժողովականք ամենայն չերմեռանդութեամբ անոնց ձայնակից կըլլային ։

Աքանչելի՛ տեսարան, որչափ՛ զարմանալի էր Սրբասնեալ մարմինը առանց եւ ութ ժամ հոգին աւանդելէն վերջն ալ խորանին մէջ կողմը պատարտալի զգեստով թաղ՚ի գըլլա, և գաւազան՚ի ձեռին երբեւ կենդանի նստած տեսնել ։

Սուրբ պատարագին մէջ ողջունի առեն որ ըստ կանոնաց Հայաստանեայց Սուրբ եկեղեցւոյ, օծման խորհուրդը պիտի կատարուէր։ արդէն չերմը գլուխը տակար և դեղեւեալ ոսխք յալադին աչօք և հեկեկալսառն հառաչանօք դամբանական ճառը խօսեցաւ Շնորհալորդ Տ. Պօղոս Փոխանորդ վարդապետը, արդի Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարգն, պատառուչ և ապշու կերպով Հանդուցելոյն բազմադիմի բարեբարութիւններն յիշեցունելով, և առ հասարակ համախմբեալ ժողովրդոց աղոր Հոգւոյն համար աղօթել պատուիրելով ։

Աւրեր մարը մանելուն վրայ էր՝ երբոր Սաղմոսք և օրհնութեամբ դաւթին ձախակողմեան անկիւնն կտակին համեմատ հանգուցին Սրբասնեալ մարմինը, ուր կայ և մնայ յարդ մշտնջենական վկայ անմահական գործոց իւր վառաւոր Տապանագրին և սքանչելագործութեանց արձանագիրը ։ — Յաւիտենական յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի՛ — եղիցի՛ եղիցի՛ ։

ՏԱՊԱՆ

Տ. ՊՕՂՈՍԻ

ԱՍՏՈՒԱԾԻՄԱՍՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՊՈՍ

ԲԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ՆԻԿՈՄԻԴԵԱՑ ԵՒ ՊՐՈՒՍԱՑՒՈՒ

ԵՒ ՀԻՄՆԱԴՐԻ ՉԱՐԹԱՓԱՆ Ս. ՅԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆԻ ՀՐԱՇԱԼԻ ՎԱՆԱՅ

Ո՛ ամենազօր և ամենևմաստ Հո երեքսրբեան
Առաքեա՛ յերկնից ինձ Հոգևնորոդ լոյս յաւերժական
ԶԱստուածատեսիդ տո՛ւր ինձ ուղեցոյց զանբուն պահապան

Զի առաւոտնամէն խոյացայց անդ-որ ի սրբոյդ խորան ,
Թո՛ղ վատթարեսցին մահառիթ վիրագ-ք փաղանգ տարտարեան ,
Զի մի՛ դթեսցին ոտք իմ յերկնաչուս անձուկ պողոտայն ,
Թև-ք վերնամթա-իչք լինէ կառ-ք հրաբուն լիցի Հելիական .
Զի յերրորդ երկինս զանդ-անճառս տեսից ի լոյս զո տեսլեան ,
Ընդ սերաւիմաց հրդեհ սիրավառ-նշոյլ դերարփեան ,
Զմառանցդ զարծ լուսին դեղափայլ բոյլ բազմատեղեան ,
Ցորչափ բարձրասցի յեօթնամթիւ տաճարս փառ-ք զումդ անուան ,
Ցիշեցայց և ես տառապի անմահ գառինդ առտուածեան .
Ա՛սա ակնկալցի ահիւն ոսկերացս փրկչիդ գալստեան ,
Անդ վերերդեսցէ քեզ անմահ հոգիս նուագս օրհնութեան .

ՑԱՄԻ ՓՐԿՉԻՆ
1825

ՀՆԴԵԱՒ Ի ՑԷՐ ԱՄԱՑ	ՑՕԴՈՒՑՈՍԻ
7 4	6

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԲՂԵՇԱՒԹԵԱՆՑ ԸՆԴ ՄԷՋ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԱՑՆ ԴԱՆԻԷԼԻ ԵԻ ԴԱՒԹԻ

Ի Մանուէլ Վարդապետէ Պէշունեանց Կիւմիւշխանացւոյ .

Շարունակութիւն . Տես Թիւ 16 .

Խռովարարներն այս թեթեւ և հայրական պատիժէն չդադարանալով , զանի մը արուեստաւորներէ կնիք ալ ժողովեցին , յուսալով որ զայնոսի անուամբ ապերասդ իր մը տան նէ , անոր պատրաստութիւնը կյաջողի . Ապերասդ իրը մայիս 9ին պիտի տային՝ բայց չյաջողեցաւ , որովհետև իշխանին Հիւսէյին վախան՝ որ փոզուան օդոյ տալոյ տամբին վրայ դասը , Ուստաժէլէն նոր Պօլիս դարձեր էր , վրան կասկածի երթալով գլուխը կտրեցին . ուստի դործը ալ երկուշաբթի աւուր մնաց , որ մայիս 16ը .

Գուշան տանոց յանդգնութեան վրայ ուզի զայրանալով չորս հոգին արքունի թին ծառայելու պատժեց , միւսներն ալ չատաչար ծեծելով վռնտեց , Գալաթատ ալ այս եղածները լսածնուն պէս նորեն Պէյլէր Պէկի Ցակոբ Խալիայեան տունը

փախաւ դէռ իւր փափաքին հասնելուս յուսով՝ բայց խաբուած էր. որովհետև Մայիս 13 կիրակի օրը պալմաճըլար է՝ մինչեն գնաց խալիթայ Յակոբին տունէն նուիրակ հանեց. և քեզ պատրիարք պիտի ընեն, ըսելով Եպարքոսի Դուռը առաւ. Քիչ մըեռաքը տուվաճի Մէհմէտ Էֆենտինպաասրիարքարան եկաւ. և Դանիէլ սրբազանին քով մնալով ըսաւ. Աղդերնուդ մէջէն խռովութիւնը վերնալու համար, մեծաղօր թագաւորն Գալատնուիրակն Իվիմեա Կղզին ադրըրեց. ես ալ հրաման ունիմ գնելէ Տենեդոս (պօհճա ատա) կղզին առնելու.

Պատասխանեց սրբազանը. ըստ մարմնոյ մեծաղօր թագաւորին հպատակ ըլլալով, պէտք է՝ որ հրամանին ալ հնազանդիմք.

Վերջէն մեզ ալ պատուիրեց՝ որ պէտքընդու և կարեւոր բաները ժողվենք և ուղղն ալ իւր հետն երթայ. Վերջը գոհութիւն տուաւ Աստուծոյ՝ որ առանց յանցանքի և պատճառի հալածանաց արշաւ ժանի կըլլար.

Իրօք ալ յանցանք չունէր Դանիէլ եւ եղած խռովութեան ալ պատասխանատու չէր, որովհետև 13 օր յառաջ այսինքն ապրիլ 30ին հրաժարականը տուած եւ ընդունուած ըլլալէն վերջն էր՝ որ այս խռովութիւնը պատահեցաւ. Տերութիւնն առանկ օրէնք մը չունէր, որ իւր յօժարութեամբ գործէն հրաժարողը մեկը նոյն իշխանութեան վերաբերեալ պակասութեան մը համար պատժէր կամ աքսորէր. թեպէ որ դուրսէն մատ խառնուած էր, չէ նէ՝ ըստ օրինացս պէտք էր որ նուիրակն աքսորուէր. Դաւիթ Պաարիեարք նաեւ. Դանիէլի ալ Կաթուղիկոսութեան հրովարտակն յանձնելով տեղը ղրկուէր. ինչու որ Դանիէլ Օսմանեան Պետութեան հաւատարիմ մնալու համար Պաարիարքութենէն հրաժարեցաւ.

Այդպէս անմեղն և անպարտն Դանիէլ սահմանեցաւ յանպատրաստից ճամբայ ելնել, Երբ Ղում-խաբուի նաւահանգիստն հասան, օրհնեց հոն գտնուող ժողովուրդը, ընդհանուր աղջը, և քաղաքին բոլոր քահանայքը, եւ Դաւթի ճիան կնոջով ճակատն համբուրեց. Դաւիթ ալ արտասուալից աչօք անոր Ս. Աջն համբուրեց. Սուրբ բարեպաշտ ժողովուրդը, բայց անդառնալի էր հրամանք. ուստի նաւ մտնելով ճամբայ ելանք և երեքշաբթի Տենեդոս կղզին մեր աչքերանցդ տեղն հասանք, ուր մնացանք մինչև՝ ի 26 սեպտեմբերի. Դատարանին մէջ հրամայուելը կարդացուեցաւ. բայց մէջը բնաւ յանցանք նշանակուած չըլլալու մեծ մտրդասիրութեամբ մեզ ընդունեցին, և փառաւոր տուն մը նստեցուցին՝ հրաման տուին ուզածնուս պէս երթալ նստիլ, և ուզածնուս պէս համարձակ պտըտիլ.

Ինչպէս նախընթաց թիւով խմացուցինք, Իշպահան և Ի մեծարանս պետութեան Ռուսաց* օրինաւոր Կաթոլիկոսն աքսորի դատապարտուեցաւ. Պատրիարքարանն ալ մերժուեցաւ ամենայն ազատութենէ անխտիրաբար ընթացքին պատճառաւ. Վասն զի նոյն օրն՝ որ Դանիէլ նաւ մտաւ, Աղդին ուրիշ հրամանագիր մը ալ եկաւ, յորում կծանուցանէր՝ թէ Դանիէլ, Դաւիթ, և Գալուստ և

---

*Ըստ ծանօթ կհասցնեմ Ռուսաց թագաւորն դեսպանին առ Սերկեյ լազարովիչ (Սարգիս լազարովիչ) պէօյիւք ազբէնն Ս. Պետրոսբուրգ Գրած նամակը, որուն թարգմանութիւնն հետեւեալն է.

Ողջոյնս առ իմ Սերկեյ լազարովիչ,

Կերեւի թէ առաջին թուղթս ձեզ չհասնելու, բայց ասիկայ պիտի ուրախացնէ. Այժմ մեր հաստատակայ բարեկամ յայտնելի

պիսկոպոսները պատրիարքութեան յարմար չըլլալով պէտք կըլլայ որ ուրիշ մէկն ընտրուի։ Այս ալ Յովհաննէսեանց հնարքն էր, որով չհամարձակեցան Աղգայինք թագաւորին աղերսագիր տալով պատրիարքին ուզել, և կամ Յովհաննիսի համար պատրիարքութիւն առաջարկուած տեղն հարկաւ զանիկայ ընդունել։

Հրամանը տերը տեղերու համար՝ որ նոր ժողով ընել հարկ եղաւ, Աղգին գլխաւորները ներկայ պահուիլ չուզեցին, բայց ազգութեան հրամանին հակառակ չերևնալու համար խորհուրդ տուին ազգուսաւորաց գլխաւորներուն, որ տեղ մը ժողովելով հրամանագրին հաւանութիւն որոշում մը ընեն։

Այս 1800, մայիս 6։ Վեհիր խանը ժողովեցան, և հիչ ուրիչ մէկը բերանը չբացած ժամադրած բարձրագոյն հարցուց Յովհաննէս եպիսկոպոսն

Յովհէփ արքեպիսկոպոսը Էջմիածնի Պատրիարք (կաթողիկոս) պիտի ընտրուի, ուրեմն։ Ինչո՞ւ հակառակորդ նոյնտեղը Դանիէլ պատրիարքը երկու աթոռէն ալ զրկուելով պահնի վրայ նստաւ։ Եւ հիմայ ձեզ Ջինեզոն կղզնունէ, ուր ազգայր զրկուած է։ Միւս հակառակորդին համար ըսող «փափագ օգնուն» ազմիէ։ Այսուհիմ մեր կողման նախանձաւոր Գալուստ նուիրակին վրայ, որ իր անդրդուելութենէն հայոց մէջ պատահած

անառակ խառնութեանց պատճառաւ Լեմնոս (իմպրոս) կղզին աքսորուած է քանի մը աւուր համար, Ինչու որ՝ եթէ Յովհէփ պատրիարքը լարեհաճի անոր համար յանձնաժողովութիւն մը ուզէ, անշուշտ կազատի։ Մնամ անվախխոհ ըստ ներքին հաւատարմութեան։ Ձերդ գերապանցութեան

16 մայիս. 1800 ... Խ. Ծ. վասիլի

Ի Պիօյիւք տերէ ... Թառարով։

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ՅՈԿ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Շարունակութիւն ։ Տե՛ս թիւ 16

Աշխատասէրները խոհեմելով որ ա-մէն կերպ կառավարութիւն անխուսա-փելի անհանգստութեանց ենթակայ է-ղած է, կպնդեն՝ թէ դերագոյն իշխա-նութիւնը պէտք չէ ընաւ մասնաւոր ան-ձի մը կամ մէկ ընկերութեան մը ձեռ-քը առ հաստատուն կերպով։

«Իշխանութիւնը [տեսական և հաս-տատուն ըլլալէն, կըսեն, իշխանաւորք իրե՛ իրաւունք իրենց կսեւիհականեն գայն, և անով մէկ մէկ բռնաւորք կըլլան. գա-նանք իրենց չափուն մէջ պահելու միակ միջոցն է զգացնել իրենց՝ թէ ամէն երկ-րի իշխանաւոր օրինաց դործադիրները չեն, թէ դերագոյն իշխանութիւնը ի ըս-կզբանէ անոնք ժողովրդեան մէջէն է, և թէ ժողովուրդը միշտ իրաւունք ունի դերագոյն պաշտօնակալները դատել, իշխանութենէ ձգել և պատժել, երբ անոնք այս օրէնքները կեղծեն։ Իշխա-նագլուխին [անգամ ընտրութեան և հաստատութեան նպատակը ուրիշ բան եղած չէ, եթէ ոչ ընկերութեան բարե-կարգութիւնը և խաղաղութիւնը պահ-պանել. անոնք ժողովրդեան մեծագոյն մասին հաւանութեամբ ընտրուած ըլլա-լով, իրենց ձեռքը իշխանութիւն տա-ղներն կրնան միշտ զանիկայ դարձնել ետ առնել։ Ժողովրդեան և իշխանաց մէջ հաստատուած նախնական դաշինքը

սա էական պայմանն ունի՝ որ իշխանա-ւորք ժողովրդեան հայր, և օրինաց պա-հապաններն ըլլան։ Առանձին մէկ մարդ-մը կամ քանի մը անձինք կրնան խաբու-իլ, և իրենց կերքերէն բռնուիլ. բայց բազմութեան ընդհանուր ձայնը բոլորա-վին բնութեան ձայն, ողջամիտ կարծիք, և ուղիղ բանէ՝ աղատ ամէն խորամանկ խաղդախութենէ։ Իւրաքանչիւր ան-հատ՝ առանձին առնելով, իւր մտքերու-թիւններն և կիրքերն ունի, բայց ամէ-նը յիմիասին առած՝ հակառակ հան-դամանաց խառնորդ մը կկազմուի՝ որ փոփոխակի զիրար կուղղէն և կչափա-ւորէն, իւր քանի մը դեղերու բաղադրու-թիւն մը, որոյ իւրաքանչիւրը մէյմէկ թոյն են, բայց ամենը իրար խառնելով դերազանց դեղ մը կկազմուի։

Ոչ ապաքէն մարդկութիւնը չճանչ-նալ է այսպէս խորհրդածելը. յատակ դաղափարներու տեղ՝ զմեղ բանաստեղ-ծական կեղծիքներով կպարարեն։ Մենք առաջուց ցուցուցած ենք նախ՝ որ չկայ ընաւ պարզ բնական վիճակ մը՝ յորում ամենքը անկախ, հաւասար, և աղատ ըլլան՝ այս մտացածին դաշինքն ը-նելու համար. երկրորդ՝ որ դերագոյն իշխանութիւնը ժողովրդեն չծադիր, եր-բորդ դիցուք թէ անկեց ծադեր, ոա-կայն ժողովրդը երբ մէկ անգամ իւր

բնական իրաւունքէն հրաժարի , ալ երբեք չկրնար զայն ետ առնել ։

Բայց ասոնցմէ զատ ուրիշ է նախ՝ թէ մեծագոյն մասը օրէնքներ հաստատելու , ես վերջին վճռողն ըլլալու բնական անժխտելի իրաւունքն ունի ։

Բնական իրաւունքը բնական օրէնքներուն վրայ հիմնուած է ։ Բնական օրինաց ազդիւրը դերագոյն բանն եւ կատարեալ արդարութիւնն է ։ տրդ բազմութիւնը որչափ ալ բազմաթիւ ըլլայ՝ այս հանգամանքները երբեք չունի , քիչ մարդիկ կան որ ուշիուշիւ բանին հետ կվարհրդակցին ։ և իրենց շահուց և կրից հակառակ՝ անոր կհետևին , մեծագոյն մասը միշտ մեծագոյն ոգեկան և մեծապէս ազատականեալն եղած է ։ թէ որ քաղաքական ժողովոյ մէջ բազմութիւ որոշման կհպատակին , անոր համար չէ որ միշտ կատարեալ բանի և արդարութեան համեմատ կ'դատի նա , այլ դի անոր ուրոշումը վիճաբանութեանց վերջ տալու հաստատուն եւ դադրի միջոց մ'է ։

Թէ որ ըսեն՝ թէ հայրենեաց հարք, հին դերդաստաններու դլխաւորք և ծերակուտի մը ժառանգական կամ ընտրական անդամք ամեն տեղ եւ ամեն տեն բնական օրէնսդիրներ են ։ տասվ իրենց սկզբանց հակառակ խօսած , մարդկութեան մէջ բնական անհաւասարութիւն մը հաստատած , եւ բազմաթիւ մասը մէկ դի առնելով՝ տակաւ թիւ մասին անհրաժեշտ իրաւունք մը տուած կըլլան ։ դի աղնուականք և տէրութեան նեղկայացուցիչ ընտրուած անձինք անոր վտքրիկ մասն են ։

Ամեն երկրի աղնուականները շատ անգամ ուրիշ մարդկներու պէս միեւնոյն կրից ենթակայ , տգէտ եւ տկար մարդկներ են ։ ընտրական անգամները շատ անգամ հնարիւք ընտրուած , և խոստմամբ ապականեալ են ։ Այսպէս հասանական է որ իրաւունքը իրենց կողմը չըլլայ , այլ ընտրողներուն կողմը հետևապարբնական և անհրաժեշտ իրաւունքմը չունին վերջնական բացարձակ որոշումներ ընելու , այլ միայն քաղաքական իրաւունք մը ունին հիմնեալ այն հարկաւորութեան վրայ՝ որով պէտք կըլլայ՝ որ վիճաբանութեանց վերջ տալու և ընկերութեան խաղաղութիւնը եւ բարեկարգութիւնը պահելու համար դերագոյն դատաւոր մը դանուի ։

Այս է ամեն քաղաքական իրաւանց , ամեն իշխանութեան եւ ամեն օրինաւոր սահմանադրութեան հիմը ։ Քաղաքական օրինաց կանոն՝ ոչ բացարձակ բանը , ոչ կատարեալ արդարութիւնը , և ոչ անձնական արժանիքն են , այլ ընկերութե ընդհանուր խաղաղութիւնը ։

Երկրորդ՝ ասա է՝ թէ հաստատակաց եւ ժողովրդական որոշմանց մէջ մեծագոյն մասին բնական զգայմունքը կհետեւին ։ երկու կամ երեք մարդիկ կկատարվարձն բազմութիւնը , կեղծիք և գաղտնի միաբանութիւնք կտիրեն , խռովմունք , ազատնալիք կամ քանի մը յանդուգն դլխաւորաց սուտ ճարտարախօսութիւնը կշարժեն բոլոր ժողովուրդը ։ թող կարծեան հռովմէական հաստատակաեութեան պատմութիւնը , որուն մէջ ժողովրդական կառավարութիւնը մեծապէս ղօրացաւ , պիտի տեսնեն որ չէ թէ ժողովուրդն է որ կխօսի , այլ դրեթէ միշտ քանի մը փառասէր Տրիբուններ , որ բազմութեան խօսել կուտան , եւ անոր դիւրահաւանութիւնը չարաչար կըդործածեն ։ ժողովրդապետական իշխանութեան կատակիչներն ուրիշ բան համար անոր կուսակից չեն , բայց դի ժողովուրդը իրենց ուզածին պէս կառավարել կ յուսան ։ Աչքերնին դեղեցիկ դաղափարներով կլլանայ , որովհետև ճշմարտութիւնը միակողմանի կնկատեն ։

առանց անոր ամէն դէմքը դիտելու։

Ճշմարիտ է թէ ամէն օրինաց անշարժ կանոն հաստատակաց բարիքը պէտք է ըլլայ, թէ դերագոյն իշխանք օրինաց պահապան ևժողովրդին հայր պիտի ըլլան. երբ ուրիշ կերպ կգործեն իրենց ընտրուելու նպատակը կխախտեն, մարդկութեան ամեն իրաւունքները եղծանելով մէկ յանկ բռնաւորներ կըլլան, բայց ղանոնք միայն Աստուած կրնայ պատժել, չէ թէ անոնք յանցաւոր եւ ուրիշ մարդ իներէ աւելի խիստ պատժոց արժանի չեն ըլլար, հապա քննկերութեան բարեկարգութիւնը եւ խաղաղութիւնը կպահանջէ՝ որ ոչ միայն դեղեցիկ օրէնքներ կենան, այլ եւ դերագոյն հաստատուն եւ երեւելի իշխանութիւն մի ալ, որ այն օրէնքները դրնէ, զանոնք բացատրէ, ի գործ դրնէ, վերջնական կերպով դատէ, եւ անկէց ապատամբել՝ ներելի չըլլայ՝ առանց քաղաքականութեան մէջ ամէն հաստատուն կէտ կորսնցնելու, եւ բոլոր կառավարութիւնները միջոցն չենաւոր յեղափոխութեանց եւ կամ եւ անհատական բաղմութեան անհեթեթ հաճոյից ենթակայ ընելու։

Ահա այս է մարդկութեան ախտը վիճակը՝ պէտք է որ դերագոյն իշխանութիւն մը կենայ օրէնքներ հաստատող, բացատրող եւ ի գործ դնող։ Այս օրինաց օրէնսդիրները՝ թարգմանները՝ եւ ի գործ դնողները ոչխար անկատար եւ հակառակ մարդկիներ են, անոնք ալ հնազանդողներուն պէս կմոլորին, կխաբուին, եւ կանիրաւին. բայց ճար չկայ, պէտք է հնազանդիլ, եւ համբերել, մի յերկուց անխորշելի չարեաց՝ փոքրագոյնն է ընտրելի։ Արդ՝ օրէնքը, հաստատուն եւ միայնակ գործութեան մը հպատակին՝ թէ անիշ կանոնութեան անվերջանալի յեղափոխութեանց անձնատուր ըլլալ, կարգաւորեալ կառավարուի մը տակ մնալ, որուն մէջ երբեմն բարի տէրեր կրնան գըտնուիլ, եւ չար իշխանք միշտ իրենց հպատակներուն հետ ուղղութեամբ վարուելէն մեծագոյն շահ մը ունին, թէ բռնակալութեան մոլեգնութեանց անձնատուր ըլլալով՝ ամէն վայրկեան խռովալից ըլլալ անոնց հաճոյից, փոփոխամտութեան եւ կոյր կրից՝ որ տգիտութենէ ի գատ ուրիշ միտք ակզբունք մը չունին, եւ որ կրնան յանհուն բաժանիլ եւ ատոր բաժանիլ ծովուն իրարու հետ չարունակ խորտակուող ալիքներուն պէս։ Արդարեւ անհրաժեշտ է այս երկու ծայրերուն մէջ ընտրութիւն մը ընել։

ԳԼՈՒԽ ԺԷ։

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ՝ ՈՐՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԱՑՆ ՕՐԷՆԴԻՆ Է

Շատ փիլիսոփայներ կկարծեն թէ դերագոյն իշխանութեան զգծումնքը ներելն զդուշանալու միակ միջոցն այն է՝ որ ամեն ժողովուրդ միշտ հաստատուն եւ արդարեան դրաւոր օրէնքներ ունենայ, եւ թէ կառավարները օրէնքէն և զանոնք դործադրելու չկրնան առնուն իրենց իշխանութիւնը։ Ահա՛ թէ որ մարդիկ կոյր եւ իրենց անձանց հետեւող չըլլային, կըսեն այս փիլիսոփայները, միտան և միանգամ այս կերպիլ պիտի հաստատէին յերջանկութիւն անձանց։

Ճշմարիտ խօսք, բանն այն է՝ որ մարդիկ բնաւ չկրնան հաստատուն գայս, զի միշտ կոյր եւ իրենց անձանց հետեւող են, եւ պիտի ըլլան։ Այս խորհուրդը յառջողելու համար պէտք է մարդոց բնութիւնը փոխել, եւ զամենքը փիլիսոփայ ընել։

Մարդկութեան ներկայ վիճակին մէջ ամէն դրաւոր օրէնք անօգուտ պիտի ըլլայ, թէ որ դանոնք բացատրելու և

՝ի գործ գնել տալու համար, գերագոյն ազգու իշխանութիւն մը չգտնուէր, պատճառն որ, նախ՝ ամէն դրաւոր օրէնք երկդիմութեանց ենթակայ է. ընդհանուր տեսութեամբ յաւնակ երևցող խիստ պարզ և կարճառօտ օրէնքները՝ մանաւանդ բացատրութեամբ մեզի կըլլան։ Աւագին օրենադիր իրենց նախնական օրէնքներովը ընկերութեան ամէն պիտոյքը լեցուցնել կկարծէին, բայց ետքը հարկ եղաւ այն ընդհանուր օրէնքները հետ միացընել շատ մը մանաւանդ պարադաներ, ալ որ առաջ բանի տեղ դրած չէին։ Այս է ահա օրինաց բազմութեան և քաղաքական իրաւանց ամէն անհնարին նրբութեանց պատճառը, որ սերութեան մը դժուար, բայց ներդաստ մարդոց հնարքներուն առաջքը առնելու համար անխորշելի պակասութիւն մը է։

Մարդուս միտքը հնարագէտ, դարձուածները և վախճանները ընդլայնելու վարպետ է, ամենազարգ ճշմարտութիւնները կմթնցուցնէ՝ երբ իւր կրից, նախապատրաստմանց և շահուն կհակառակին, մեծագին ամպերը կպատռէ՝ դինքը ձանձրացոց լոյսէն խուսափելու համար։ Այս վիճակիս մէջ ի՞նչ ընել պէտք է, ո՞վ պիտի ճարդման ըլլայ այնպիսի մարդ դնեալ և այլափոխեալ օրինաց։ Թէ որ չկենայ դերագոյն դատաւոր մը՝ որ խօսի, իւրաքանչիւր ոք՝ մատեան օրինաց ՝ի ձեռն, իմ իմաստիս վրայ պիտի վիճէ. ամէն մարդ վճռել, և իրր օրէնսդիր պարծել պիտի ուզէ։ Դատաւորները և ուշիմ խորհրդածող անձինք սակաւաթիւ մնան են. Այլ օրինաց պիտի չանան, ուժը ամէն բան պիտի վճռէ. եւ այսպէս սակաւոյն անիշխանութեան մէջ պիտի իյնան՝ յորում իւրաքանչիւր ոք իր կարծիքը պիտի կոչէ ուղիղ բան։

Երկրորդ՝ քաղաքական օրէնքները անխոտոխիս և ընդհանրական չեն. այն որ ժամանակ մը արդար և պատշաճ կերևի, ուրիշ ժամանակ այնպէս չէ։ Մարդուս համար հաստատուած բնաւ մէկ կանոն մը չկայ՝ որ իր բացառութիւնները չունենայ, դի մարդկային միտքը չկրնար նախատեսել այն ամէն պարագայները՝ որ ամենագիտակից օրէնքները աւելի կամ նուազ օգտակար կընեն ըստ ազանազան ժամանակի և տեղոյ. սոր համար է որ հին օրինաց վոխոխութիւնը, երբոր Տէրութեան մը գերագոյն իշխանութեան ձեռքով կըլլայ, և ոչ թէ ըստ հաճոյից ժողովրդեան, երբեմն հարկաւոր և օգտակար է։

Ուրեմն պէտք որ գերագոյն իշխանութիւն մը կենայ, որ վճռէ՝ թէ ևրը պէտք է օրէնքները վոխոխել, ընդարձակել, չափաւորել, բարեխառնել և մարդոց դանուած զանազան դրից յարմարցնել. վճռեցին թէ որ ժողովուրդն ըլլայ այս բանիս դատաւոր, մեծագոյն մասը զայն իւր հաւէսն կբաշխէ, զօրութիւնը միայնակ կսիրէ, և մենք մեզ անիշխանութեան մէջ դահավիժած կդտնեմք։

Սրբոյդ՝ ճշմարտութեան պայծառ տեսութիւնը և դեղեցիկ օրինաց ծանօթութիւնը բաւական չէ զանոնք գործադրել տալու։ Աւազքինութեան անարատ սէրը, անոր տեսած մաքուր հեշտութիւնը շատ մարդոց համար խիստ վերացական խթան մ՚ են, պէտք է զանոնք թանձր միջոցներով շարժել, այսինքն պատժովք, վարձուք, սպառնալեօք, և խոստմամբք։ Ուրեմն օրինաց մեռեալ դրէն ՝ի գատ հաստատուն և ազդու իշխանութիւն մ՚ ալ պէտք է որ մարդոց գործել տայ զօրութեամբ զայն ըզր չպիտի ընէին բանականութեամբ։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այս Տեսութեանս մէջ՝ նախատեսեալ եմ ամէն խօսքերնիս կրնամք ոտ պարզ

սկզբունքներուն վերածել, զոր մեր կորովամիտ հակառակորդաց լուրջ խոր հրդածութեան կ՚յանձնեմք։ Եաւ քա՛ղաքական կառավարութիւնը ազատ դաշնադրութիւն մը չէ. մարդկային կիրքերը բացարձակապէս հարկաւոր կընեն զայն, և ծննդեան կարգը մեզ ամենս, ինչպէս որ ըրուցած ենք, ամեն դաշնադրութեան կհպատակեցունէ։

Երկրորդ՝ ամեն կառավարութեան մէջ պէտք է որ գերագոյն իշխանութիւն մը գտնուի՝ որ օրէնք գնէ և անոր եղծիչները մահուամբ պատժէ։ Այս գերագոյն իշխանութիւնը անընդմիջաբար յաստուածոյ կծագի, որ միայն իրաւունք ունի իրը գերագոյն էակ և ծանրագոյն խմացականութիւնն իւր արարածները կարգաւորել, և անոնց անկարգութիւնը պատժել։ Ընտրութիւնը, յաջորդութիւնը, օրինաւոր յաղթութիւնը և գերագունութեան հաստելու ուրիշ ամեն միջոցները են իրը խողովակք՝ ուստի կհոսի նա, և ոչ իրը աղբերք՝ որկէ կբղխի. ատոնք քաղաքական օրէնքներ են՝ որ կկարգաւորեն իրաւունքի մը բաշխումը՝ որուն ծագումը առ գերագոյն էակն կերթէ։

Երրորդ՝ կառավարութեան կերպերը մատչածին են, բայց երբ գերագոյն իշխանութիւնը մէկ անգամ մէկուն կամ չատերուն վրայ հաստատուի, թէ միապետական, թէ արիստոկրատական, թէ ժողովրդական, և թէ խառն կերպով ըլլայ, ալ ներելի չէ անոնց որոշմանց չըհաւանիլ։ Եւ որովհետև անհնար է իշխանութիւններուն յանհունս բազմապատկել, ուստի հարկ կըլլայ ուրիշ ամեն իշխանութիւններէ գերագոյն իշխանութեան մը վրայ կանգ առնել՝ որ վերջնական կերպով դատի, և ինքը բնաւ մեկմէկ չվրնայ դատուիլ։

Չորրորդ՝ տակէ կհետևի որ գերագոյն իշխանութիւնը ընդարձակ և անբաղ իշխանութիւն մի չէ, այլ հաստատուն, կենդանի և երևելի՝ զոր հնար է ճանչնալ ամէն ատեն և ամէն տեղ, և որուն կրնան դիմել ամէնքն ալ երբ առաջարիւր քաղաքական միութեան և բարեկարգութեան։ Ուստի անոր սկիզբը ժողովրդեան մէջն է, և միշտ մեծագոյն մասին կվերաբերի կարծելը՝ ամէն բնկերութիւն տակնուվրայ ընող սկզբունք մը է։ Երկու երեք յանդուգն դէմագործք կրնան ամէն ժամանակ ժողովրդեան բաւական մեծ թիւը դումարել, և տերութեան մեծագոյն մասը կոչելով զօրն ամէն բանի ձեռնամուխ ըլլալ և բազմութեամբ և զօրութեամբ առանց կարգի կանոնի, և առանց արդարութեան ամէն բան՝ ի գործ դնել։

Չինգերորդ՝ Հաստարակաց բարիքը ամեն գերագոյն իշխանաց անխոտոխ և ընդհանուր օրէնքը և անոնց հաստատած բոլոր օրինաց կանոնն ըլլալու է։ Երբ անոնք այս մեծ օրէնքը կեղծեն, իրենց ընտրութեան և հաստատութեան վաճառը կատպտելեն, և ընդդէմ ամեն տեսակ իրաւանց կգործեն. բայց իրենց իշխանութեան ղեղծմանը համար ալ, միայն աստուծոյ պատասխանատու են։ Թէ որ իւրաքանչիւր մանուկ անձինք կամ ամբողջ ժողովուրդը՝ իշխանաց իրենց կարողութեան սահմանէն դուրս ելնելը վճռել, զանոնք դատել, և իշխանութենէ ձգել համարձակէին, ալ աշխարհիս վրայ բնաւ մեկ հաստատուն կառավարութիւն մը չէր գտնուեր։ Ամբարտաւան, ագահասէր ու խորամանկ ոգիք միշտ ջրաւոր պատճառանքներ պիտի գտնէին ժողովուրդը մոլորեցունելու, և իրենց իշխանութիւնն ազատատիրեցունելու համար։

Վեցերորդ՝ մարդս քանի որ մարդ է պիտի կառավարուի, ամեն տեսակ

կառավարութեան անկատար եւ դէրա-
գոյն իշխանութեան , նոյն զեղծմունք-
ներուն ենթակայ պիտի ըլլայ , բայց մի-
ապետութիւնը անոնց ամենէն լաւագոյն
կերպը կերեւի , զի թէ եւ ուրիշներուն
ունեցած անպատեհութիւնները ինքն ալ
ունի , բայց սակայն անոր ունեցած ա-
ռաւելութիւնները ուրիշները չունին :

Շարունակելի :

ԳԱՅԼՔ ԵՒ ՇՈՒՆՔ

Ժողովեցան գայլերն ամէն աղատասէր ,
Ատեան բացին , նպատակնին այս բանն էր ,
Շներուն դէմ պատերազմիլ ՚ի մի սիրտ
Անօրինաց ձեռքը կըսեն չեմք հանդիսատ
Ծեր ճարտասան գայլ մը ելաւ վշտատես
Ինչեր չանցաւ կըսէր հինցած այս գլխէս ,
Թէ դիտութիւն կըսէք , ալ այս չափ կըլլայ .
Դժխեմ բաղդը ամեն չարիք մեզի՛ տայ ,
Ծառայութիւն չէ ըրածնիս դերութիւն .
Մեր օրական պարէնն անգամ տըդելուն ,
Իմ օրերս ատոնց ճամբան փճացան .
Ծերութեանս կուզեն ինձառել ամեն ժամ .
Ուրիշ մէկն ալ ելաւ ծերոյն խօսքերը ,
Ազգաս կերպով հան երկրորդեց ամենը .
Ժողովականք համաղութեան միաբան ,
Աբեան ծարաւ՝ ամենք չանց դէմ դիմեցան .
Երկար ատեն խորհուրդն ըրին լմնցան ,
Եւ ամէն մէկն իրենց կարծիք մերկացան .
Բանը ՃՁաց գօրապետի մ՚ ընտրութեան
Ծերուկ գայլերն մէկմէկէ փառք պղծան .
Անճրկեցան սո՛վ ընկեր հրամայող ,
Գխաւոր չատ , բայց ո՛ւր դանես հնազանդող .
Ինչպես ըրին ո՛ր դին դարձան չկրցան ,
Քանի գնաց ազմուկ չփոթ չատցաւ ձայն .
Հաղիւ մէկուն քունէն չատցաւ ընտրեցին
Պատրաստուեցան չուա վերջ մը տալ մեծ կռուին ,
Ամեն գլուխ մէկ մէկ ցնորք երազեր ,
Բանը ծռեցաւ այս չտարաւ գայլ մը ծեր .

Ո՛ր կվազէք մահուան դողը անխելքներ,
Այս լինչ խորհուրդ. ձեր կեանքերին ճ՛ք ղեռւեր.
Այս ըսելով քիմը կախեց դուրս ելաւ,
Սրտերն թուլցուց քակեց ցրուեց անիբաւ.
Հոն որորդները լինչպէս եղաւ ձայն առին,
Շուներուն հետ վայ հասան ձեռք առին
Դանակ, հրացան, գաւազան
Ամենքն ըրին ցիր և ցան.

Մինչդեռ կարևոր խորհուրդ քյապալին
Եւ մտքերն անպէտ խնդրովք զբաղին,
Անկասկած աստեն թշնամին կուգայ
Խուճապ տագնապն կհասնի վրայ.
Կապ, կռիւ և վէճ ոչինչ բաներուս,
Այլ և յանկուճիւնք նախագահ բարձուս,
Երկրաքարշ կրքերն ալ հեռի ըլլան,
Որ կարող ըլլանք գործել վիաբան.
Թէ չէ՝ չար ապէտք լինչպէս գայլերուն,
Յանկարծ մեզ հասնին ու կրնեն նկուն.

Յ. Արմենակ Երամեան.

ԱՐՁԱ.
ՆԱԳԻՐ

Ի ՀԱՑԿԱԶՈՒՆՆ ԱՐԱՄ

Ի յերանայ քաջարեաց ընակիր աերբունդ Համ Արամ,
Զ՝Պայապիս սատակեալ, զդուռ Նիւքար և զԲարշամ,
Սահման եդեւ Հայրենեաց զտուր հասու և նիզակ,
Եւ տուն Հայկայ յիմ անուն վիառաց տարին մրցանակ:
Յո՛րչափ նա յիմ պանծասցի՝ ի Հայկազունս հարազատ,
Յաւերժացայց ընդ հոդւոց դիւցազարմիցն ՅԱՅրարատ.

Գայթելու Գարա դօչ զատէ նամ ճէտուր Պօղոս Սրրաշան , ա՛ղբեւ-
տէն տէֆա՛ մահնուպ օլուպտէ Պրուսայէ կելտիքտէ , Ա՛ղիղ փաշա
կիւռնիոտ թարիխինտէ տէրվիշտէն սէօյլէնիլտեն իշպու դաստիյ-
տէ տիր ։

Ելինէ չէ՛հրի Պրուսա իչրէ ֆաղրի միլլէթի Ի՛յա
Հէզարան մուժտէ սահիպի ինղիվա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Ա՛նանտաղ մէճլիստէն համո ու չանղիյ էմրի էլ Գաիմին
Հիւնէրտէ մա՛րիֆէթտէ պի՛յ ռույէ պիր դարապաշ կելտիյ ։
Պէհաղ կիւլլեր դաղընսուն պաշիյ խուզրէ Էրմէնիլեր հէվ
Սիհա ոճնալ սառադա ինղիլտա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Ա՛ղիղ փաշա տա՛լէթ տաֆիյ պիր քիւրք իյէտի ինա՛մ
Ա՛լէմտէ հէր ճիհէթլէ մ՛շ ինա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Ա՛ճի՛պմիյ ճիւմլէ Ի՛յա կիւլլերիյ ազ ճամէլեր կիյտէ
Ելինէ ազ սազ պալը փիւր տաֆա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Պուլընմաղ դարիյդի տիւնեատէ պէօյլէ սա՛րֆի նիւզուտաէ
տէլիյը ,
Գէմալ էհլիյ տիւնելտէ հէմ սէզա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Պրուսա իչրէ սաքին էհլի խալըէ ճիւմլէ չազ օլտիյ ,
Մէսիհա պէնտէհիյ միւշքիւլ քիւշա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Գարուզ իլլէ տէրտէնի ճիւմլէսին իրշատ իյտեր հէր աէմ
Օլուր հէմ տէրտլերի ֆտէ տաւիյ պիր դար պաշ կելտիյ ։
Պուլընմաղ պէօյլէ ա՛ղտէ Ի՛յա լաֆնի Մէրիէմտէ
Ի՛լտիյ տիր մէսիհիէն կիւռյա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Գասիյտէ պէօյլէմէք լտղըմ աէ՛յիլ միյ քի
Պրուսայէ խիւսրէվ Ա՛ալ կէօնիլ Թաժիյը իյտիյճի պիր գարա-
պաշ կելտիյ ։
Պէհիհիյ տիր քի ախէր ճան վիյրիր երքէանիյն իճրատէ ,
Ֆէտա իլմիլ վիւճիւտիյն իսլիխտա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Նէ՛ պաւտսին մարի Եազ պալընտէ նէ հէմ չանըս քիւնյատէ
Պուլընմաղ պէօյլէ տահիպի ինղիվա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Զալընտուն երզանտանըէր հէմ օղընտուն այէթ Ինճիյլ
Թէմամէթի վիյրէեր ըուշէն հվէեա պիր դարապաշ կելտիյ ։
Միւճէվհէր նարապտար Թարիխիյ տիվարի քիւնյատէ ,
Մէսիհա աշգիյ իլլէ վճիւռ պիր դարապաշ կելտիյ ։

ԱԽԵՏԱԲԵՐԻՆ ՆԱՄԱԿԱԳԻՐԸ

«Ամեն պիտանի էջերը իւր անպիտան վիճաբանութիւններով լեցուելէ առելի» ընթերցողաց ականջներ անհանդիստ ընելէ զգուշանալոյ խոհեմութիւնն իր առջի մտածելիքն ըլլալ պէտք էր, և ամենէն առելի կարճ ճամբայն առաջին անգամ դարձին տանն կնոջ նկատմամբ գործածած միջոցներուն վրայ միտք ըլլածը չունեցած տեղէն դանելու գործածելու էր, սակայն մտածելն իւր համար չէ, այլ բողոքել կպչելէ, եւ խօսելոյ մէջ վերջինն համարուելոյ համար միտքը դրչին հետեւցունել, որոնք կկազմեն իր թէ պաշտօնական և թէ գոյացական վիճակը։

Գրուածին մէջ դանուած հակասութիւնները լմնցած ըլլալու է՝ որ «չուզեր իւր անպիտան վիճաբանութիւններով պիտանի էջերը լեցնել», ուստի մենք ուղղակի իւր մտքին եւ կարծիքին դէմ պիտի նեղոյ միտք չունինք, այլ դրչին, որ մեր գ. առարկուին խելապատակին պաշտօնը յայտնակեր, եւ անոր չուզածը կը գրէ, և կըսէ թէ «Ի. Վ. Գ. Ա.ին սա կ՚յիշեցնեմ թէ ասկէց առաջ մեր գրած յօդուածին մէջ լմնդիրը սա երկու կէտերուն վրայ էր, նախ թէ կըրնայ ցցունել որ բողոքականաց միութիւնը սուրբ գրոց համաձայն չէ, եւերկրորդ ուղղակաւ չըլալնիս՝ մեր ընդունած և քարոզած ո՛ր վարդապետութիւնէն կհանէ»։

Ասոնք հարցումներ են բողոքականի մը բերնէ ելած, որ ուրիշ նպատակ չի համար չեն, եթէ ոչ պատասխան ընդունելու եւ պատասխան տալու։ Բայց վերի գրածէն վեց տող վարն ալ կգրէ։ Թէ «մեր նպատակը Յայսի հետ վիճաբանութեան մտնել չէր», ըսել է թէ կամ վերի հարցումները իւր չեն, կամ վարի փախուստի ձեւը։ եթէ գիտնայինք իւր այս նպատակը առջեր խնայելէ առելի ժամանակիս չսայլելէ կզգուշանայինք։

Վիճաբանութեան մտնել չէ եղեր իւր նպատակը, այլ իւրեանց նկատմամբ եղած զրպարտութեան դէմ բողոքել, և յարձակումն չըրած ըլլալնուն վասն կբերէ այնպիսի քրիստոնէական ներողամտութիւն մը՝ զոր ակարամտաց վրայ դթալու պարտական ուղղափառներ խաղաղութեան միջոցը աւետարանական առաքինութեան առաջինը կճանչնան։ Մենք չըսինք թէ «մաշտոցական որբևարի կնոջ տունը յարձակեր են» այլ վրադարձնալ կնոջ վրայ։ մեր ըսածին դէմ խօսելու և սուտ հանելու համար պատմութեան պարագայներն ալ ճիշտ պահելով պատասխանելու է։

Մկրտութեամբ վերստին ծնունդ չըլլալուն վրայ ինչ որ գրենքը պաշարող չհներ կթելադրեն, աղաւօրէն զրպրցած է խօսած ըլլալու համար։ և դիւրութեամբ կըզրպարտէ մեղ համար թէ՝ «իւր դաղափարին համաձայն եղած մկրտութիւնը կընդունի»։

Կրօնական Ս. վճիռներու մէջ անձնական կարծիքս երբէք առաջ ես կըդատապարտեմ, եթէ բողոքականները՝ աւետարանի վարդապետութեանց վրայ ուղած և ըմբռնել կրցած կերպովնին կարծիքներ ստեղծելու ազատ են, ինձի համար այն՝ ամբարշտութիւն ըլլալով իմ դաղափարիս համաձայն մկրտութիւն մը չեմ կրնար դատել ընդհանրական եկեղեցւոյ մկրտութենէն։

Բողոքանաց մկրտութիւնը ապօրի-

նաւոր եւ կասկածելի է ըսած առեններս ա՛լան ալ մեռօն չունին » ըսած չեմք , ալ մեռօնը չէ որ կպակսի խորհրդոյն եկական մասերուն մէջ , այլ դիտաւորութիւնը , այսինքն հաւատալը թէ՝ մկրտութեամբ զկնիք հոգւոյն կընդունիմք , և յորդիս Աստուծոյ կվերածնիմք . այս դիտաւորութիւնը չընդունելով՝ չորս ան գամ մկրտածդ՝ դարձեալ մկրտել եւ հնդակնունք համարել երբեք չեմ խոստնիր քրիստոնէական եկեղեցւոյ խոստովանութիւնն է թէ՝ Յիսուսի Քրիստոսի մկրտութեան ջուրը պարապ և անպտուղ ջուր մը չէ , այլ Սուրբ Հոգին Աստուծոյ զայն կկենդանացնէ , և պըտղաբեր կընէ , և մարմինը լուացուելով այն ջուրով սիրտը կվառի : Եկեղեցւոյ այս սուրբ հաւատքը կորնթացւոյն ոչ ըրծուելի մը Ա· Հ· Ճ· էն աւելի խոյտառակ հաւատք չկրնար ունենալ մկրտութեան խորհրդոյն վրայ , եւ մկրտածները մեղքի մէջ տեսնելով մկրտութիւնը անօգուտ չհամարիլ՝ պի չգիտէր թէ մկրտուիլ մը որ Աստուծոյ հոգւոյն ձեռօք կվերածնի , իւր մարդկային ազատութիւնն ալ ձեռքէ չհաններ :

Դատելոյ այս թիւր եզանակը ամէն իր իւր էութենէն կայլայլէ , եւ կատարեալ դատաստան ընելոյ անզօր մնալեր բաւական հանդարտութիւն կդտնեն իրենց չափաւոր կոպարին մէջ , իրայ անհոգոյզ հանդամանքները իրր հաւանական եւ էական բացատրած համարելով . մեր առարկուն ալ դուցէ ինք զինք հանդարտած կգտնէ դատման վերոյդրեալ եզանակին մէջ , բայց քա՛ւ լիցի , որ ճշմարտութիւնը մերկներկայանալ այնպիսի մտքի մը՝ որ ոչ ըմբռնելոյ եւ ոչ ըմբռնահոգելոյ ունակութիւնն ունի , եւ կկարծէ թէ մեղք գործելոյ յօժարութեանց առջեւ քանի որ մկրտութիւնը թուղթ մը չկրնար ըլլալ , մկրտութիւնը չէ ուրեմն վերստին ծննդեան միջոցը , այլ՝ ի ձեռն հոգւոյն մկրտութիւնը , որն որ ուղղակի կարծել է թէ չնորհքը մարդկային ազատութիւնը կոչնչացուներ , եւ մարդը կմնայ այնպէս , ինչպէս որ չնորհքը իր մէջ կթեղադրէ ըլլալ :

Սակայն ի՛նչ որ յատիեռնականութեան մէջ պիտի ընդունիմք , չնորհքէ աւելի հաստատութիւն է , այսինքն արդարամիտ վոխարինութիւն այն առաքինական գործոց եւ ճգնութեանց՝ զորս քրիստոնեայք չնորհաց օգնականութեամբ ունեցած են , և ոչ թէ չնորհքը՝ առանց մարդկային ազատութեան գործակցութեանը՝ անոնց տուած է : Այս յայտնի արդարութեան համաձայն մկրտուեցաւ Սիմոն մոգը , բայց չնորհաց օգնականութիւնը իւր բանականութեան ուղղեցոյց չառնելու չար հակամիտութեամբ գլըրեցաւ : Գիշեր առեն վատնդաւոր ճամբայներէ անցնելու առեն՝ լապտերը ոտքեր չեն քեզի , այլ ոտքերուդ դիմադարձները յայտնող և ղեկավանալը խելքիդ տալըսպրող պարզ ուղեցոյց , այսպէս մկրտութեան առեն ընդունած չընորհքնիս՝ մեր մկրտութեան վտանգաւոր ճամբայներուն և դժուարուստ անցքերուն մէջ մեզ լոյս կուտայ , բայց ազատութիւննիս չ'գործէ :

Պ· Ա· Հ· Ճ· եթէ վիճաբանութեան մտնել չըլլալով նպատակդ՝ ձեր վրայ ըրած ղրպարտութեան դէմ բողոքել է միտքդ , աւետաբերին յօդուած տալու տեղ՝ արդարութեան բողոքոյ առեններդ դիմելու , և մեր՝ քաղաքական կառավարութեան չ'բողոքելը քեզի վատառնելու տեղ՝ նոյն կառավարութեան աչալուրջ հսկողութեամբ վերէժինդիր դուս ըլլալու էիր : Եթէ վիճաբանութեան մտնել էր նպատակդ , այնպիսի խնդիր մը ձեռք առնելու էիր , որուն դէմ մենչ հնոյ եկեղեցին իւր բացարձակ վճռ-

ւը առած չըլլայ այսինքն ընդունած չըլլայ թէ « որք միանգամ՚ի քրիստոս մկրտեցայք , զքրիստոս զգեցեալ կ՚ք »։

Կըսեմք և դարձեալ պիտի ըսեմք, և համոզուինիս՝ որ ուղղակի առաքելական պատիւ հայրապետաց վարդապետութեանէ ընդունած՝ և Ս. գրոց բացատրակ սխճոց վրայ հաստատած եմք, փոխելոյ համար՝ բազմութիւնը ուղած կերպարանքն ալ առնէ, մեզ ուղղափառութեան նկատմամբ դրեթէ բոլորովին ոչինչ է ։

Այս ըսելնուս համար մանաւանդ հանրութենեն վրայ ալ երբէք ցաւ չունիմ. այլ կըցաւիմ այնպիսի աւետարանականներու վրայ՝ որ իրենց մանկական կնիք վրայ յարձակելը՝ աւետարանի քարոզը համբերութեան լռութեամբ պատիժ թողուին՝ աւետարանի հոգւոյն ընծայելու տեղ՝ իրենց անմեղութեան փառաց կհամարին ։

Ս. Աստուածածնայ աստուած ախտաղտներուս վրայ ալ ուրիշ կերպ գտաստատան ընելու՝ և բազմքականի մը չընդունածները հաստատելու մտադիր ըլլալնիս այն ժամանակին կըպահեմ , յորում՝ աւետարկունիս « դիմութեան եւ չնորհաց մայր » ինչ ըսելն հասկնալու համար կամակորութիւնը մեկդի կդնէ , եւ աղեկ կմտածէ թէ ինչ ըսել է « մարիամ յորմէ ծնաւ Յիսուս » դիմութիւնը , ոզորմութիւնը չնորհքը , լոյսը, Աստուածայինեականն նկարագիրը եւ այլն ։

Այս է Գ. Ա. Հ. Ճ. ին զբաղմանէրուն դէմ ըսածներս և ըսելիքերը , որոց դէմ կրկին բազմքերն այնչափ ճիշդ դիտեմ , որչափ թմբկահարմը թմբուկին առած իւրաքանչիւր հարուածներուն աննչան ձայներն մկկէն իր ականջներն անհանգիստ ընելը յրստակ դիտէ ։ Խ. Վ. Գ. Ա.

ՀԵՐԵՏԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆՑ ԾԱԳՈՒՄԸ

ԵՒ ՅԱՌԱՋԱԳԻՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հերետիկոսը հերետիկոս ընողը մոլորութիւնը չէ միայն , այլ մոլորութեան մէջ յամառութիւնը : Սմեն մարդ՝ գայնպէս որ մարդ է , իրաց արտաքին երեւոյթէն խաբուելով մոլորելու ընդունակ է , բայց առաջ համար , տիրապէս խօսելով , հերետիկոս չենք կրնար կոչել զայն՝ եւ իրօք ալ այնպէս չէ ։ Արնանք ըսել որ իր ընդունած եւ պաշտպանած այն առաջարկութիւնը եւ վարդապետութիւնը հաստատ սկզբանց դէմ ընդդէմ հակառակ ըլլալով , հերետիկոսական է , բայց թէ որ այն մոլորութիւնը կարծեաց վրայ չարաչար կամակորութեամբ մինչ խոպան յամառելով եկեղեցական հոգեւոր առեւանութենէն ընդդէմ վերջ առուղ անմասնորվճռոյն դէմ կխոպակ կապստամբի այն աստենն է ատ որ իր պաշտպանած թիւր վարդապետութեան եւ խոստովանութեան հետ անձն ալ ի միասին կդատապարտի իրը հերետիկոս , աղանդաւոր և հերետիկոս ։ Հետեւաբար հերետիկոս մը այնչափ հերետիկոս է , որչափ յամառ է ։

Քաղաքական ընկերութեան և կե-

նաց սովորական ընթացիկ մէջ անդամ ինչ առթու չարիք չէ պատճառեր այս վատ յանձառութիւնը, չարիք՝ նկատմամբ հասարակաց բարւոյն, չարիք՝ նկատմամբ մանաւորաց օգտին։ Չ առարակաց բարւոյն նկատմամբ անհնարին թշուառութեանց առիթ եղած կանոններէ ազատութեանը մէջ իշխանիմը կամակորութիւնը, քաղաքի մը մէջ քաղաքապետ մը, տան մը մէջ տանուտէրոջ մը, եւ դերդաստանի մը մէջ հօր մը յամառութիւնը։ Մանաւորաց օգտին նկատմամբ հաղարաւոր մարդիկներ եղած են, որ իրենց դոյքէն վարկէն պատիւէն իշխանութենէն թշուառացուր կործանած են, ինչո՞ւ, իրենց անտեղեակութենէ եւ անուաճելի յամառութենէ համար։ Պատմութիւնը ատոր վկայ է ասոր, եւ հայ նախնեաց էջերը ատոր ախտաբոր օրինակները ամեն օր մեր աչքին առջեւը կդնեն։

Բայց այս սեռակ քաղաքական ընկերութեան կարգի յամառութիւնները մարդկային իրաց եւ մեր ըստ աշխարհի ընթացից վերաբերելով իրենց վախճանն ալ թէպէտ ազգալի, բայց այնչափ երկիւղալի չէ, սովորական եւ չարագուշակ յամառութիւնն է միայն՝ի հաւատոյս յամառութիւնը, դի ամեն հերիաթոտութեանց եւ սխալ աղանդոց մայր սուիկայ եղած է։ Մարդ մը իր նորատեր խորհուրդներէն յափշտակուելով նոր վարդապետութիւն մը կհնարէ իւեն՝ հակառակ ողջամիտ վարդապետութեան առաքր հաւատոյ, որուն այնչափ պնդադոյնս կյարի, որչափ յստուկ է նա իրեն։ Թէ որ իր մոլորութեան ախոյեան կանգնուղներուն դիմաիսօսական փաստից վրայ լրջութեամբ խորհրդածելու բաւական զգոյշութեամբ ուսումնադրեալ ըլլար, անշուշտ իր այս զգոյշ պատրաստութիւնը դինքը ճշմարտութեան ճանապարհը վերթռով վերադարձնելու պիտի զօրէին, բայց ինչ կըսենք, յամառ ոգի, խոսկ անոր որչափ կուզես, կուռի, կըբարձրանայ, կյամառի։ Կիրքը, անձնահաճութիւնը, եւ բնական անհամբոյր բարքը միանգամայն անմատչելի կընեն դինքը ամենուն։ Ինչ որ առարկես իրեն՝ իր պատասխաններն ունի, որ յայտնի եւ անհերքելի կարծուած են իրեն, եւ ասնոնց չհանարհոյը՝ անբանական։ Ուսումն ուրիշ ուժգին յարձակիս իր վրայ, այնչան զայրագին կնայի նենգութիւնը պաշտպանելու, ուրիշ դուռ դժուարութիւն դժուարութեան վրայ բարդես, այնչափ ինքն ալ իր կռմնանէ անիմաստ ներքուծութիւններ եւ փախուստ տալու ճամբայներ կտեսնէ։ Եւ առաջարկուած փաստերուն ուժգնութիւնը եւ հաստատութիւնը կչնելու դիտաւորութեան չունենալով, փախուստի եւ իր թիւր դաղափարին մէջ հաստատուելու նորանոր միջոցներ եւ չրչան դարձուածներ գտնելու մտած իր է։ Այս ամենը ինչու՞ հաստատած է միտքը, ինչ որ ըսուի իրեն՝ բնաւ չուզեր առնելու։ Հաւատոյ յամառութեան արդիւնքը։

Գտնէ այս նոր աղանդը իր անճնական յամառութեամբ շատոնցը, ապառնայր, ապագայ ալ զայն հազորդելու։ բայց կուզէ կատարեալ մը չլինալ, կուզէ ինք դինքը դպրոց մը ընել, աշակերտներ եւ աղանդաւոր ունենալ։ Վարդապետելու ուսուցանելու, աղանդ մը հիմնակ եւ դասէ ըլլալու փափաքը այնպիսի սեռակ մը բնական անձուկ է՝ որով չուտով կմոլի եւ կզգայ ամարդ, ուրիշ կողմանէ նորատիրութիւնը եւ մանաւոր անձ մը երեւնալու փափաքը ամեն սեռի եւ աստիճանի անձինք անկասելի՝ այլ կլին մեծամեծ փաբրկունք եկեղեցականք աշխարհականք բարեպաշտ աշխարհականք զար-

մանալի կերպով քիչ ժամանակի մէջ ինքնին անոր կ՚յարեցնէ։ Հերետիկոսութեան նման այնպէս չուտով ճարակ գտնող քաղցկեղ չկայ։

Առաջ հետեւանքը ի՞նչ։ Հետեւանքը այն է՝ որ՝ ի սկզբան մէկ մարդու մը առաձնին յամառութիւնը կըլլայ այնուհետեւ հասարակաց յամառութիւն, ազգանի մխաբանական յամառութիւն։ Եւ ահա այս ամբարշտական միութիւնը եւ ընկերութիւնը մէջերնին հաստատուելէ ետքը՝ փորձը մեզի կսորվեցունէ՝ որ ալ այնուհետեւ բարոյապէս անհնար կըլլայ անոնց յաղթանակել։ Թէ որ երբէք մէջերնին մէկը ալեկոծի եւ դողդոջէ յանդիմին, չուտով բոլոր դունդը անոր բոլորը կառնէ, եւ զանիկայ դարձեալ իրենց չարափառ հերետիկոսութեան մէջ հաստատելու համար ինչե՛ր չեն դներ խեղճին առջեւը, իր ձեռքի փաստերուն կարծեցեալ ուժգնութիւնը եւ օրինաւորութիւնը, ընկերութեան մէջ ապրելով առանալու շահը, անկէ հրաժարելով թշնամիներուն տալու ցնծալից յաղթանակը, դասալիք ըլլալէն պատճառած ամօթին չդիմանալով՝ անդրէն կորակոր յընկերութիւն վերադարձը, վերջապէս խոստմունք յոյս կշտամբանք սպառնալիք կեղծ պատիւ ամէն դիէ անձրեւօրէն կաեղան անոր վրայ։ Այսպէս կխրախուսեն, կզօրացընեն եւ կհաստատեն զիրար, մինչդի երբէք մեռեալը անդամ իրենց դերեզմանները կամ երկնքի հրեշտակները այս կրիւք նախապաշարեալ ոգիներուն ի բերնոյ մոլորութիւնը ճանչցնել տալու, բնաւ այնուհետեւ հաւատալիք չունէին։

Բայց սակայն երբոր այն նորածին աղանդը հրատարակուելով արագութեամբ շուրջանակի ծաւալիլ սկսի, հաւատացեալները իրար կանցնին, ճշմարիտ վարդապետութեան աւանդապահ սուրբ եկեղեցւոյ հովիւներուն նախանձայուզութիւնը կ՚արթնանի այն ատեն դէմ, մոլորութիւնը կհալածուի, եկեղեցական ժողովը կդումարի, և այս նորաշանդները հոն երեւնալու առիթ՝ չեն կրնար խուսափիլ իրենց հասարակ պատրաստուած վճիռէն՝ կամ՝ի յարդարութիւն ինքեանց, եթէ ատեաններ ուղղափառ են՝ ինչպէս իրենք կըպնդին, և կամ՝ի դատապարտութիւն եթէ իրենց ախոյեաններուն վկայութիւնը և ապացոյցները ատուգուին, և իրենք իրենց փաստերուն հանդերձ պարտաւորեալ գտնուին։ Արդ՝ այսպիսի քննադատական ճգնաժամու մը՝ այսպիսի ատիպողական հարկի մը մէջ ի՞նչ ընել պէտք է, խոնարհիլը՝ անձամբ դանձն յանցաւոր ընել և դատապարտել է։ Հարկ է ուրեմն առելոյթ վստահութիւնով մը ժողովոյն դալ յանդիմման ըլլալ, ունկնդրութիւն, և իր փաստերուն բացատրութիւն խնդրել, կանուխէն ամէն տրուելիք որոշմանց և վճռոց կեղծ հպատակութիւն մը խոստովանելով։ Բայց այս ամենը ի՞նչ նպատակաւ, կամ իր ուզածուն պէս վճիռ մը ընդունելու համար՝ խնդրոյն հաղարաւ մեկ կեղծ դիմակներ, բացատրութիւններ, և դարձուածներ տալու յուսով, և կամ թէ որ իր կամայ համեմատ չելաւ վճիռը ալ նէ, իր բանին եկածին պէս մեկնելու, և թէ որ բնաւ մեկնութիւն մը չվերցներ, խաղաւ մերժելու դիտաւորութեամբ։

Դէպքը ամէն ատեն ճիշդ այսպէս ցցուցած է, այլ սակայն սուրբ եկեղեցին ատուծոյ հոգիէն լուսաւորուած, ո՛չ կխաբուի բնաւ, և ո՛չ երբէք կխաբէ։ ամէն հնարքներու և խաբէական դարձուածներու մէջ դիտէ նա մոլորութիւնը նշմարել յայտնի եւորոշել, անիկայ կդատապարտէ, կնզովէ, իր վճիռը կը

հրատարակէ իբր ճշմարտութեան կեդրոնէն բղխած օրէնք՝ որուն իւրաքանչիւր հատատացեալ պէտք է հետեւիլ։ Բայց ասով ալ վէճերը վերջանալ դադրելու, աւելի կատաղեան։ կուգեն ժողովուրդը համոզել՝ թէ եկեղեցւոյ վճիռը բնաւ իրեն աւանդուած վարդապետութեան վրայ չհիմնար, կուգեն զեկեղեցին ալ համոզել՝ թէ իրմէ լաւ կհասկնան իր խօսքերուն իմաստը, ուրիշ կոչմանէ եկեղեցւոյ հետ իր իրաւանց վրայ կվիճեն, որպէս թէ նա իր իրաւասութիւնը ընդարձակել կուզէ, եւ առաջիկայ նիւթերը իր կարողութեան սահմանէն դուրս են, դի չկայ բնաւ պատեհ մը՝ ուրկէ ինքզինքնին աղատել չկրնան, եւ այնհետեւ ենթադրելով թէ եկեղեցին իր ճիգը կրկնապատկելով՝ վերջին հարուածը կուտայ անոնց, ա՛լ ուրիշ բան մը չմնար, բայց եթէ վերջապէս դիմելը վար առնել, դլուխ տրբառնալ, եւ բաժանում։ Տխուր կատարած այն չափ վիճաբանութեանց եւ յուզմանց, որ վերջապէս կ յաջողին ժամանակաւ կատարել հերձուած մը եւ յայտնի աղանդ մը կազմելու՝ ի կորուստ անձանց եւ այնչափ անմեղ ոգւոց։

Ահա այս է ամեն հերետիկոսութեանց աղբիւրը եւ յառաջադիմութիւնը։ Կարդանք եկեղեցական պատմութիւնը, կտեսնենք որ առաջին դարերէն՝ ի վեր միշտ մեր օրերը ամեն հերետիկոսք եւ աղանդաւորք մի եւ նոյն կառնիկոր յատմութեան ոգւով լեցուած՝ նոյն ընթացքը, նոյն հնարքները եւ միջոցները՝ ի գործ դրին իրենց վտանգաւոր թշնամիոյ նորութիւնները հասարակութեան մէջ ճարակեցնելու համար, զանազան արտաքին դեղեցիկ դոյներով ծածկելով, մուրացիկ անուններ անոնց տալով, որպէս դի կարող ըլլան յաւիտեան զանազան քրիստոնեայ աշխարհին մէջ յաւերժանալ՝ անկախ ամեն եկեղեցական եւ աշխարհական իշխանութենէ, որով կրնանք ըսել՝ թէ անոնք ամենքն ալ իւրարմէ դաղափարուած, եւ առանց դիւրար ճանչնալու՝ իրարու համախոհ եղած են, այնպէս որ դարու մը հերետիկոսներուն գործը տեսնելը՝ ամեն անցեալ դարերու հերետիկոսաց ըրածները, եւ ամեն ապագայ դարուց հերետիկոսներուն ընելիքները տեսնել է, դի մի եւ նոյն պատճառը միշտ մի եւ նոյն գործը կարտադրէ։

Աղօթենք, աղօթենք չատ անդամ Սողոմոնի հետ, եւ ստուածմէ քաղցր ոգի մը խնդրենք մեզի։ քաղցր ոգի մը՝ որ միանդամայն արդիւնաւոր, փառաւոր, եւ փրկարար է մեզի համար։ արդիւնաւոր Աստուծոյ առջեւ՝ որուն կհնազանդինք եկեղեցւոյ հնազանդելու առեն, փառաւոր՝ բոլոր հատատացեալ ժողովրդեան համարման մէջ՝ մեր քաղցրութեամբը անոր տալիք ի քրիստոս չհնութեան համար, վերջապէս փրկաբեր բան իսկ մեզի համար՝ մեր հատատքը ի վերայ տանելով դնելով ամեն հնարաւոր վտանգներէն զայն ապահովցնելով։

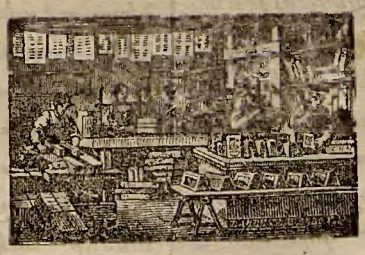

ԱՐԱԲԱՑՈՑ ՀԱՆԴԷՍԸ

Արաբը երկու դվխաւոր կերպ ունի, սէր ձիոյ եւ սէր պատերազմի, իր կեանքը միւնոյն պատառատուն վերարկուին մէջ կանցունէ, եւ կերակուրըն է կծու եղերթամիսած մսի գնատակները։ Շատ մտադիր է իր սերնդի մատակ ձին զարդարելու, եւ ասկէց ընծայ համար աչքին բան մը չերեւար։ Մարդի կարմիր փոկը, ոսկեզէն անհատ ծոյ բաներ եւ թանկագին քարեր անոր ականձին եւ թամբին զարդերն են, ինչ. ըան եւ գեղեցկաչէն լայն ասպատանները պողպատէ պիտի ըլլան, որուն նը կարապրութիւններուն մինչեւ հիմա կը գտնուին Թարաֆայի եւ Մոլլաքայի արաբացի բանաստեղծութեանց մէջ։

Զարմանալի են ձիուն երկար ատրերը, տարածուն եւ փայլուն մարդեր կտարածուին անոր ճակտին վրայ, որմէ բանիները կինանին կարուելնկ սկսաւատակ մը՝ որուն մէջէն ազդ կերակուր կուտան, դէը եւ սնդ ակամ մարմին մը ունի. պատակը սրընթաց չուրնէն ա զարկուած հեղհղատի քարի կնմանի, և պչը կնկան գեանաքարշ զգեստին. կը վազէ որոդդ հալածական եղջերուի պէս, կցատկէ ամպի նման՝ որ կանոնի հովիաներու վրայէ առանց անոնց վրայ ցօղելու, եւ կերթայ կթափուի ուրիշ հովի մը վրայ։ Ձեզերուն հեծեալները կկրկնեն տակաւին այն երդերը, որոնց ժամանակը մահմետականութենէ առաջ կդնեն, եւ իրենց երիվարի վրայ ունեցած մոլի սէրը իրենց նախնեաց աւելորդաբանութիւնը կարդարացնէ։

Ձինքի վրայ ունեցած սէրնին ձիասիրութենէ պակաս չէ, արձաթազատ եւ սաէֆով զարդարուած կոթ ունեցող այն երկար հրացանին վրայ ունեցած սէրնին՝ կսյտնէ անոնց պատերազմասէր և արեւելեան բնաւթիւնը, իր բազանչիւրն իր հրացանը միայն ինք ճարտիկութեամբ գործածելու կիմանայ։ Եպիտէս Արաբը ինչ սիրութեամբ ձիուն վրայ կնստի, երբոր կպնդէ իր ջորւոյ ծունկերուն մէջ աղնիւ մատակ մը, և իր արեգակնակէզ ձեռքը կբռնէ զարդարուն և ՅԷղի կամթունուղի երկար հրացան մը, ինչ մըկպին ձայնով կսղջունէ մերձաւոր հանդիսին լուրը յորում կընան իւր յաղթականութիւնը ցոյնել ձիին և հրացանը, վառօդին ահագին ճայթմամբ, և հրացանին տակալէ ազատ զարկերակը ընդհատին զարհուրեցունել, և մեռնիլ վերջապէս պատերազմական գերի դառնալ մը՝ ուր կյիշէ անցեալ պատերազմայ հին օրերը։

Չանդէսը կատարելու միտանելու հեծեալները՝ ցոյն մարզադաշտին մը գըտնելը ժողուած կբանան պատերազմի ճակատը, եւ իրենց բազմութեան եւ հոլեին տարածութեան համեմատ մէկ կամ չատ մը կարգ կճակատին. նշան տրուածին պէս՝ առաջ տանելու հինգ կամ երեսունական հոգի կսկսին իրարմէ, եւ ձիերը արագութեամբ վազցունելով եւ բոլոր զօրութեամբ պօռալով առաջ կերթան։ Դաշտին մէջ այսպէս խառնիխուռն արշաւելով հրացանները դէպի օդը կնետեն, նորէն կբռնեն, շարունակ ձիերնին ցատկեցունելով եւ հրացան պարպելով, եւ զօրագլուխներուն առջեւն անցնելով։ Գունդերը կհեռանան հետզհետէ իրարմէ, դէպի դաշտին երկայնքը կվազեն, եւ ամենը մէկէն իրար կուգան դիմացի

ծայրը, որոշեալ ժամուն ամենքը միեւնոյն ցնորքով բռնուածի պէս՝ կ՚յարձրկին, եւ ձիավարութեան եւ հրացանաձգութեան առեն՝ ամենը միեւնոյն դիրքը կունենան. փոթորիկի պէս կանցնին, դեռ ոտքին տակ կը թնդայ, օդը փոշիէն կմթնցնայ, եւ ան. հնարին չառաչմամբ խառնիխուռն աղաղակներով արձագանգ կուտայ։ Մէկ մկու դէմ նետուելով՝ աւելի անհամբերներն մղուած նախապրաւները՝ եւ ոտնձգող ձիերը կդիպուին, որոնց կոշտը արիւն քրտինք կըլլայ, եւ քիմերնէն ծխախառն դոլորշի կելլայ։ Սակայն այս զինուորական կրթութիւններէն միշտ անվնաս չեն անցներ, ձիերը եւ հեծեալները շատ անգամ կվիրաւորուին այս յախուռն պատերազմիս մէջ, ուր իրարանցումն ալ չունի՝ բայց միայն ետ առաջինին հասնելու վոյթը։

Ան հանդէսին՝ որ պատահեցաւ 1850 ին, Ալժեռիի արշաւանքին տարբերակ մը՝ ձին բազմութեան մէջ ինկալով սպաննուեցաւ թամբին դանդաղ կտրծքը մնալով։

Երկրորդ օրը մեծ շքեղութեամբ թագեցին, եւ անոր բարեկամներէն շատերը կըսէին, «փառք անոր, կրցան մեր օրով մեռնիլ ձիուն վրայ հրացանը ձեռքը»։

ՄԱՐԱՀԻ

ԱՌԻԾ

Առիւծը չորքոտանի կենդանեաց թագաւորը, և ամենէն քաջասիրտն ու վեհանձն է։ Աներկիւղ փսին և ուրն պզտիքներին վրայ կ՚յարձակի, որ իրմէն աւելի յաղթանդամ են։ Անոր է կեր պարանքով, աներկիւղ՝ նայուածքով, վեհանձն՝ քաշուածքով, և ասկալի ձայն մ՚ունի։ Հասակը այնչափ համեմատական է՝ որ մարմինը իր ոտքերը չբեռնաւորեն հետ ուժոյ օրինակ կրնայ բլլալ։ Խիստ մեծերը ութէն մինչև ինը ոտք երկայնութիւն ունին՝ քիմէն մինչև պոչին արմատը, որ անոր չորս ոտք երկայն է։ Բարձրութիւնն ալ չորս հինգ ոտք է, բայց կան ալ՝ որ շատ պզտիկ են։ Առիւծին դլուխը երկայն և իմաստնագիրով ծածկուած, և պարանոցը առատ երով զարդարուած է։ Երբնակի ատիպ և ահրեկիպ աչք գետնէրուն մէջ։ Իր ատիւծը՝ որ բաշ չունի՝ մայրական սիրոյ կատարեալ օրինակ մ՚է։ Զայն երբ կորսուած տեսնէ զանոնք գոյդն եռուէն կերթայ խիստ վտանգաւոր որ անդունդներու՝ և մինչեւ անդամ ծովին մէջ։

Առիւծին մռնչիւնը որոտման ձայնի կ՚նմանի, որով անասնական բոլոր կենդանիները կ՚զարհուրեցնէ։ Որսին վրայ վազած ատեն տուներուն և տանիքներուն ոտք անդ կ՚ցատկէ, կատու պէս մեծ ծառերու մէջ ալ տեսնելու առաւելութիւնն ունի։

Բարեբաստ դլուխը առիւծ մը անուշնաւած է՝ ճիրաններուն մէջ հորմ մ՚առած, որ ինչպէս կատուն մուկը՝ այնպէս ալ ժուռտութեան կանոնքն ու ընդարձակ անդունդներն վազելն անցաւ խիստ դիւրութեամբ ակռաներուն մէջ իր որսը սեղմելով։

Աւիւծը ամեն առեն որ մարդուս դերազանցութիւնը ճանչցած է, անանկ կորուսած է իր քաջասրտութիւնը, որ մարդու միայն ձայնը բաւական եղած է զինքը զարհուրեցնել։ Ընդունակ է սիրոյ, մեծանձնութեան և երախտադիտութեան։

Պատմիչ մը հետևեալ դէպքը կը պատմէ։ Հռովմայեցւոց աշխարհակալութեան առեններէն Ափրիկէի նահանգին կառավարիչներէն մէկը Անդրոկղէս անունով դերի մ'ունէր։ Տէրոջը իրեն հետ ունեցած դժնդակ վարմունքը՝ սոսկացուցին զինքը փախչիլ, և անոր վրէժխնդրութենէն ազատելու համար, անապատին հեռուները քաշուիլ։ Ձամբան յոգնած՝ խորունկ և մութ քարայր մը դանելով՝ ներս մտաւ, արեւուն տապութենէն այս ապաստանարանին մէջ հանդչելու համար։

Բայց հազիւ թէ տեղաւորուած էր հոն, անդիէն զարհուրանքով առիւծի մը իր վրայ դալը տեսաւ, որ արիւնլուայ եղած թաթերուն մէկուն վրայ կրծնած ցաւագին կերպով՝ զարհուրելի մռնչիւններ կարձակէր։

Անդրոկղէս ահաբեկ եղաւ, բայց առիւծը փոխանակ իր վրայ վազելու, անուշութեամբ մօտեցաւ, և կ'երևէր թէ՝ վերքը անոր ցուցնելով՝ օգնութիւն կխնդրէր։ Գերին վախը թօթափելով անասնոյն վիրաւորեալ թաթը զննելու քաջասրտութիւնն ունեցաւ, քաշուց հանեց մեծակակ փուշ մը՝ որ ճիրաններուն մէջ խրած էր, և վէրքին ապականեալ արիւնը քամեց։ Առիւծը ցաւէն թեթևութիւն զգալով՝ իր բարերարինոյքին տակը պառկեցաւ, և թաթը անոր ձեռքերուն մէջ թողլով հանդիստ քուն մտաւ։

Այն օրէն՝ ի վեր առիւծն ու Անդրոկղէս իրենք երկու բարեկամք՝ իրենք տարի մէկտեղ ապրեցան։ Առիւծը՝ իր արշաւանքներով ձեռք բերած որսերը քարայրը կ'տանէր, և Անդրոկղէս անկէց իր բաժինն հանելով արեւուն դէմ կ'չորցունէր։ Բայց դերին իր այս կեանքէն ձանձրանալով, օր մը երախտադէտ կենդանիին որսի դացած տեղն՝ թողուց բնակարանը և հեռացաւ։ Անդրոկղէս երեք օր քալելէնետքը՝ դունդ մը ղօրայ ձեռքն իյնալու դժբաղդութիւնն ունեցաւ։ Հռովմ տարուեցաւ, և իբրև փախստական դերի՝ կատարի դատաստանու առջև ձգուելու դատապարտուեցաւ։

Աւրդէն՝ դժբաղդն Անդրոկղէս ասպարիզին մէջ մահուան կսպասէր, և ահա՛ անհեթեթ առիւծ մը դէպ ի՛ ինքը վազեց, անանկ սաստիկ մռնչիւն մը վրդովունելով, որ բոլոր հանդիսականները սարսափեցուց։ բայց ո՛վ զանչէ՜ւ—ցարհուրելի կենդանին այն վայրկենին՝ որ իր ղոհին մօտեցած՝ վրան պիտի ցատկէր, յանկարծ կանկ առաւ զարմանքէ քարացածի պէս։ Կատաղութիւնն իջաւ, հանդարտ գէմքով և աչերը ճանչցող չոն պէս պոչը շարժելով քովը մօտեցաւ, նուազած դերւոյն ոտքերն ու ձեռքերը քաղցրութեամբ կ'լիզէր, և իր դուռանքներով կենդանացոյց զանիկայ։ Անդրոկղէս լեզուէն ժողվեց, զարհուրանքն ուրախութեան դարձաւ, դրկեց առիւծը իրր իր ամենամտերիմ բարեկամը։ Բոլոր Հռովմ այս զարմանալի տեսարանին վրայ սքանչանալ աղաղակ մը վերցուց։

Կայսրը քովը կանչեց դերին, և անոր բերնէն հասկընալով ինչ որ պատմուղինք, կեանքը և առիւծը իրեն շնորհեց։

Ան՝ առեն Անդրոկղէս իր ազատարարը բռնելց պարզ փոկով մը կապեց, և հռովմի մէջ կ'պտտէր, և անցած տեղերէն ժողովրդեան այս ալաղակը կ'լսուէր։ «Ահա՛ այն առիւծը՝ որ մարդու մը հիւրասիրութիւն ըրած է. և ահա՛ այն մարդը՝ որ գառիւծը բժշկած է»։

Մարտիրոս Թովմասեանեան
Մխիթար Թաշճիպաշըեան
Մ. Սիւաժի Լիպարիի Ուօդ
Մխիթար Յակոբեան
Մկրտիչ Նիգոմեան
Մկրտիչ Մէզաթուբեան
Յակոբ Յովհաննէսեան
Մ. Յակոբ Ներսիսեան
Յակոբ Մխիթարեան
Յարութիւն Էֆէնտի Սարրաֆեան
Յարութիւն Լուսր. Ս. Հրեշ. եկեղեցւոյ
Մ. Յարութիւն Յովհաննէսեան
Յարութիւն Սրմաճեան
Յովակիմ Ֆէնէրճեան
Յովհաննէս Ինճիճեան
Յովհաննէս Ձիրմիճեան
Յովհաննէս Շըխանց
Յովհաննէս Պալըքճեան
Յովհաննէս Էֆէնտի Հովսեփանց
Յովհաննէս Մարգարեան
Յովհաննէս Յակոբով
Յովհաննէս Պէյ Տատեան
Յովհաննէս Տէրոյենց
Յովհաննէս Վարժապետ Պրուսացի
Յովսէփ Փաշայ Վարդանեան
Յովսէփ Գաֆաֆեան
Պօղոս Եագըճեան
Իսահակ Պէզիկճեան
Սահակ Փէշտիմալճեան «2 օր»
Սանուց Ընկ. Մայր Պալոցին
Սարգիս Պէյ Կ. Պալեան
Սարգիս Մոճճեան
Սեպուհ Սրմաքեշեան
Սիմէոն Գալամճեան
Սիմէոն Պէյ Պ. Տատեան
Սուբհի Ա.
Ստեփան Ամիրազով
Ստեփան Աբեթինով
Ստեփան Փափազեան
Վարդերես Մխսաքեան
Փեթրոս Ալեանաքեան
Քրիստոտուր Ղազարոսեան

ՂՆՃՂԱՐ

Տ. Յովհաննէս Մ. Կարապետեան
Տ. Սարգիս Սարգսեան
Տ. Կարապետ Տ. Կարապետեան
Մ. Գրիգոր Գասպարեան
Գրիգոր Մելքոնեան
Թաչատուր Ագամեան
Կարապետ Ղազգեան
Մանուկ Թըքըրեան
Մ. Մկրտիչ Ալաճաճեան
Մ. Յակոբ Վարդանեան
Յակոբ Մատոսեան
Յարութիւն Տէրտէրեան
Պետրոս Ղազգեան
Պօղոս Մէմիշեան
Պօղոս Նամէրեան

ՂՈՒՐՏՊԷԼԷՆԿ

Աղաբիա Լաճճեան
Մ. Անանիա Չափառեան
Եղիսէ Կախկախեան
Եղիա Չափառեան
Մ. Թադէոս Խորայելեան
Թաթէոս Տեատիճեան
Կարապետ Եագճեան
Մ. Մանուկ Փէքրաածեան
Մինաս Սէֆերեան
Մկրտիչ Պետիկեան
Մ. Յակոբ Փէքրաածեան
Մ. Յակոբ Քէլէչեան
Յակոբ Թէրզեան
Մ. Յակոբ Վէլիեան
Մ. Յարութիւն Քէլէչեան
Յովհաննէս Պօղիեան
Մ. Պատուական տէատիճեան
Պետրոս Կաղզուտիկեան
Մ. Պողոս Սէֆէրեան
Մ. Պողոս Սարայտարեան
Մ. Սերոբէ Պետիկեան

ՄԱՆԻՍԱ

Յակոբ Յ.Փափազեան
Յովհաննէս Վարժապետ Կարապետեան
Սարգիս Տ. Կարապետեան

ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂ

Տ. Սահակ և Սիմէոն Ա. Խաֆարեան
Անձն. ընկ.՝ի միջին թա
Սրամ. ընկ.՝ի վերին թաղ
Բարեգործ. ընկ.՝ի ճարտար թաղ
Խղճոց
Վարդանանց ընկ.՝ի ստորին թաղ
Կարապետ Մ. Յակոբ Պալթաչեան
Կարապետ Մ. Անդրանիկ Շարապխանեան

ՄԵՐՏԵԿԵՕՋ

Տ. Կարապետ Քահանայ
Տ. Վրթանէս Քահանայ

ՄԻՋԱԳԻՒՂ

Դպրոց
Մկրտիչ Մ. Նիկողոսեան

ՄՈՒՇ

Վարդան Մամիկոնեան
Վրժն. Ս. Մարմինէի «Նուէր Վ. Մ.»

ՄՈՒՐԱՏՃԱՅ

Դպրոց
Տ. Գէորգ Քահանայ

ՆԻԿՈՄԻԴԱՑ

Տ. Աբիստակէս Քահանայ
Տ. Յակոբ
Տ. Յարութիւն
Աբիսաղամ Մինասեան
Ալիքսան Մ. Մարտիրոսեան
Գաբրիել Քիւրքճի Թադէոսեան
Գէորգ Ածեմեան
Եսայի Քաջեան
Թադէոս Վարժապետ Ճէննէթեան
Թադէոս Մ. Յ. Ղազարոսեան
Թանդարան Վերծանութեան
Թադէոս Մ. Սամուէլեան
Թումա Կարապետ Խուպիկեան
Խոսրով Թ. Իշխիճեան
Մ.Կարապետ Յ. Խ. Գասպարեանց
Կարապետ Յ. Շիշմանեան
Մ. Մեքքոն Տ. Ագարեան
Մելքոն Սուքիասեան
Մ. Յակոբ Խ. Կարապետեան
Մ. Յակոբ Յ. Խ. Գասպարեանց
Յակոբ Սարրաֆ Կարապետեան
Յակոբոս Մկրտիչ Տօպրաշեան
Յակոբոս Սարգիս Տ. Աստուածատրով
Յովհաննէս Մ. Յ. Ղազարոսեան
Ղազան Զիլինկիր
Մ. Ստեփան Թաշճեան
Վրժն տղիկաց «Նուէր Հագգի Պէյի»

ՆՈՐ ԳԻՒՂ

Մարտիրոս Ամիռտակալ
Պօղոս Տ. Սարգսեան

ՉՄՇԿԱԾԱԳ

Համբարձում Սարը Քէշիշեանց
Մերկեր Ախիկեան

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Տ. Ներսէս Քահանայ
Քահանայք
Աբգար Թովմայեան
Բարսեղ Ալիշանեան
Գէորգ Շերլինեան
Գէորգ Լիւլէօղեան
Մ. Գրիգոր Տ. Անդրէասեան
Մ. Գրիգոր Մալխասեան
Թորոս Մինասեան
Մ. Խաչերես Յ. Խաչերեան
Մ. Կարապետ Տ. Կարապետեան
Մ. Մկրտիչ Յ. Խաչերեան
Մ. Մկրտիչ Տ. Յակոբեան
Յակոբ Ղարաւէլէկեան
Յարութիւն Ա.յվազեան
Յովհաննէս Մկրեան
Յովհաննէս Պօղիկեան
Ուսումնասիրաց ընկերութիւն
Պօղոսիկ Շամիրամեան
Ռուբէն Ճէնոպլեան
Մ. Ստեփան Նալպանտեան
Վրժն. աղջկանց «Նուէր Հագգի Պէյի»

ՊՐՈՒՍԱ

Յովակիմ Ամիրայեան

ՎԵՆԵՏԻԿ

Մխիթարեան Հարք

ՏԱՂ ԳԻՒՂ

Տ. Գալուստ Քահանայ

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Խորէն. ընթ. «միջն. Մախուխեանի »

ՓԱԶԱՐ ԳԻՒՂԻ ԴՊՐՈՑՔ

Դպրոց Զէնկիլէրի
Դպրոց Շախշախի
Դպրոց Խըլըճ գիւղի
Դպրոց Զուխուր գիւղի
Դպրոց Քարձիի
Դպրոց Մէրտիկէօղլի
Դպրոց Քէրէմէճի
Դպրոց Սէօլէօղլի

ՓԱՐԻԶ

Յովհաննէս Պէյ Պ. Տատեան

ՕՎԱՃՐԻ

Մ. Մկրտիչ Մ. Զաքարեան

ՖԻՐԻԶԼԻ

Տ. Մարտիրոս Քահանայ
Թաչատուր Տ. Պօղոսեան

ՊԱՏՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՑՄԸ կ'բանայ ամէն օր 24 երես քառածալ դրիւք
Տարեկան գինն է առանց ծախուց ճանապարհի եւ կանխիկ հատուցանելի
երեսուն դահեկան ։
Առաքելութիւնք Օգոստոսի սկիզբէն կսկսին ։
Միայն մէկ ամսաթերթին գինը 5 դուրուչ ։

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ· Պ· Յովսէփ Գաֆաֆեան Գրավաճառ՝ի Մահմուտ փաչայ։
Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ· Հայրապետ աղայ Շահվէքիլեան ։
Ի ԿԱՐԻՆ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՔՆ· Յովհաննէս աղայ Տ· Սարգսեան Ֆարօնցի ։
Ի ՆԻԿՈՄԻԴԱ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՔՆ· Մ· Յակոբ աղայ Ց· Խաչէզ Գասպարեանց ։
ՑԱՏԱԲԱԶԱՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՔՆ· Մ · Յարութիւն աղայ Տայլէրեան ։
Ի ԿՈՂՄԱՆՍ ԿԷՑՎԷՑԻ· Յակոբ Պատուելի Պէյլէրեանց ։
Ի ՊԱՐՏԻԶԱԿ· Մահտեսի Մկրտիչ աղայ Տ · Յակոբեան ։
Ի ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՔՆ· Տ· Կարապետ Քահանայ ։
ԿԵՕՂ ԲԱԶԱՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՔՆ Խաչատուր աղայ Թիւթիւնճի Յակոբեան ։

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՑՕԴՈՒԱԾ ՈՒՂՂԵԼԻ Է ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀԱՍՑԷԻՒ ։

Ա.ա

. . . Խմբագիր եւ Տիրոջն Միաբանութիւն արմաչու Զ· Ս· Աստուա
ծածնի վանայ
Ի Տպարանն ։